

הקדמה לפרשת שלח

בפרשות הראשונות של ספר במדבר עסקנו בהכנות לקראת המסע לארץ ישראל. למדנו על מפקד בני ישראל, על סידור המחנות מסביב למשכן, על שמירת המשכן וכליו ועל סדרי המסעות והחניות.

בפרשת בהעלותך למדנו על המסע מהר סיני לכיוון ארץ ישראל, מסע שהחל בכי באייר בשנה השניה ליציאתם ממצרים (ראה במדבר י, יא-יב). עוד מעט קט יזכו בני ישראל לרשת את הארץ ולהיאחז בה - לבנות בתים, לטעת גנים ופרדסים ולאכול מפרותיה הקדושים. בני ישראל יקימו מלכות, יבנו את בית המקדש ויזכו למלא את תפקידם וייעודם כ"ממלכת כהנים וגוי קדוש" על פי התורה המדריכה אותם, בארץ המתאימה לכך.

הקשר בין ארץ ישראל לעם ישראל הוא קשר של חיים

הקב"ה בחר בארץ ישראל ויעד אותה לעמו "כי בחר ה' בציון אֹהֶל מוֹשֵׁב לוֹ... כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יְהוָה יִשְׂרָאֵל לְסִגְלָתוֹ" (תהלים קלב, יג; קלה, ד), כפי שאומר רש"י בתחילת פירושו לתורה:

"כח מעשיו הניד לעמו לתת להם נחלת גוים' (תהלים קיא, ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל, ליסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו... ברצונו נמלה מהם ונתנה לנו".

ארץ ישראל נבראה בסגולות מיוחדות המותאמות לעם ה', רק בה יכול עם ישראל להוציא לפועל את סגולתו כראוי ולהופיע בכל תפארתו, כפי שכתב רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר ב, יב):

"לא יתכן לסגולה הזאת [עם ישראל] להגיע אל הענין האלקי בבלעדי המקום הזה [ארץ ישראל]".

ובספר אורות (ארץ ישראל א) כתב מרן הרב קוק: "ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה... ארץ ישראל היא הטיבה עצמותית קשורה בקשר חיים עם האומה, הבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה".

הרצי"ה בשיחותיו (בראשית עמ' 206) מרחיב ומבסס את הקשר המיוחד שבין עם ישראל לארצו:

"שייכותנו לארץ הינה דבר פשוט – זמי כעמך ישראל גוי אחד בארץ' (שמואל ב' ז, כג)... יש על פסוק זה מאמר חז"ל ידוע (זוהר פרשת אמור) – ודאי בארץ הם גוי אחד, עימה איקרון [נקראו] אחד, ולא אינון בלחודדיהו [ולא הם לבדם]. שייכות זו שייכות לסדר הבריאה – יש זיווג אלקי בין חלק האנושות הזה וחלק כדור הארץ הזה".

התקיימות הבטחת ה' לאבות

תחילת דיבורו של הקב"ה עם אברהם אבינו היה על דבר הארץ (בראשית יב, א): "ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארץך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך", ובהגיעו לארץ הבטיחו ה': "כי את כל הארץ אשר ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם" (שם, יג, טו). ייעוד זה עבר בירושה מדור לדור, מאברהם ליצחק ומיצחק ליעקב, וכשירדו יעקב ובניו מצרימה הבטיח הקב"ה ליעקב: "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה" (שם, מו, ד).

בעומק השעבוד במצרים ציוה הקב"ה את משה שיבשר לישראל: "וְהוֹצֵאתִי... וְגֵאלְתִּי... וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהָיִיתִי לָכֶם לְאֱלֹקִים... וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נְשָׂאתִי אֶת יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרֶשֶׁה אֲנִי ה'" (שמות ו, ח).

"ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל" (במדבר י, כט), וכעת מוציא ה' לפועל את הבטחתו לאבות.

עניינו של עם ישראל בעולם, הוא להופיע את הקדושה בארצות, וכדברי הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 137): "עיקר עניינו של עם ישראל אינו אלא בארץ... ועניינו זה של עם ישראל מתחיל מאברהם אבינו, אשר לו נאמר: 'ואעשך לגוי גדול', גדול באפשרות הופעת הקדושה במונח הלאומי...".

ובפרשת קרח (עמ' 194) כתב: "...עם זה נוצר במציאות האנושית הממושית ולא בשמים, וצריכה להיות לו קרקע תחת רגליו. 'מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'. כל עניינו האלקי של עם ישראל הוא לקדש את השם בתחתונים, בעולם הזה. לכן העם והארץ הם קדושה אחת".

הכניסה לארץ - מעבר מהנהגה נסית להשגחה אלוהית בתוך סדרי הטבע

הכניסה לארץ עתידה להצמיח את העם ולהעביר אותו לשלב חדש במהלך התפתחותו, וכך כתב הנצי"ב (בהקדמתו פירושו לספר במדבר):

"עיקר זה הספר הוא המחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם... שבמדבר היו מתנהגים במידת תפארת שהלך לימין משה שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע. ובארץ ישראל הלכו בדרך הטבע בסתרי השגחה מלכות שמים ברוך הוא".

הנהגת בני ישראל בזמן יציאת מצרים ובתקופת המדבר היתה בעיקרה הנהגה של נסים גלויים: עשר המכות, קריעת ים סוף, ענני הכבוד, עמוד האש ועמוד הענן, מן מן השמים, ומים מבארה של מרים. עד כה הנהיג הקב"ה את עם ישראל פָּאב הנושא את בנו הקטן בזרועותיו, מוליכו, מאכילו, משקהו ודואג לו לכל צרכיו.

משעה שיכנסו ישראל לארץ תתבסס הנהגת העם בעיקר על השתדלות ופעולה בדרך הטבע: הם יילחמו בעמי כנען באמצעים צבאיים ובתכסיסי מלחמה, יירשו את הארץ, יזרעו שדות ויטעו כרמים, יצמיחו את פירות הארץ הקדושה בעמל כפיהם, ויחיו חיי עם בארצו מתוך קדושה וטהרה בכל תחומי החיים.

כמוכן אין הקב"ה מניח את הנהגת העם לטבע ולמקרייות, אדרבא, הנהגת ה' את עמו בארץ ישראל היא סדר מיוחד של השגחה אלקית השייכת לתכונתה של ארץ ה': השגחה המוליכה את העם לשלמותו ולהצלחתו באמצעות שפע של חכמה, תושייה, תעצומות נפש, וברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם.

נסכם את הנקודות אותן נדגיש לילדים כרקע ללימוד הפרשה:

1. **חיבת הארץ** - בני ישראל עומדים על מפתן הכניסה לארץ, ומשתוקקים ומייחלים להיכנס אל הארץ עליה הובטחו אבותיהם.
2. **ארץ ישראל מתאימה לעם ישראל** - ארץ ישראל נבראה בשביל עם ישראל מראשית הבריאה, ולכן היא מקומם הטבעי.
3. **ערכה של ארץ ישראל** - בארץ ישראל יוצאים כוחותיה של האומה מן הכוח אל הפועל.
4. **הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל** - ארץ ישראל קשורה בקשר של חיים עם האומה.
5. **עם ישראל מקדש את הארצות** - עניינו של עם ישראל בעולם, הוא להופיע את הקדושה בתחתיות ארץ.

6. **הבטחת הארץ מתקיימת** - אבות האומה הובטחו שהארץ תינתן לזרעם. בכניסת ישראל לארץ תתקיים ההבטחה האלקית לאבות וארץ ישראל תממש את ייעודה.
7. **הכניסה לארץ** - מעבר מהנהגה נסית גלויה, אל שלב חדש ומתקדם בחיי העם - השגחה אלקית בתוך סדרי הטבע.

שליחת המרגלים

עתה, במסגרת ההכנות לכניסה לארץ מצווה הקב"ה את משה לשלוח מרגלים שיבחנו את מצב העם היושב בארץ, את חוזקו ורמת היערכותו למלחמה, ויביאו מידע שיסייע בהכנות לכיבוש הארץ.

ניתן לגשת ללימוד הפרשה בשני אופנים: ניתן להתמקד בחטא המרגלים ולעסוק בהוראתה של השליחות בחטא (כדברי רש"י בפסוק ב), בתוכניתם החמורה של המרגלים - **"מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה" (רש"י בפסוק כו)**, ובהיסחפות העם אחרי דבריהם. מנגד, ניתן לפתוח בתיאור המהלך המתוקן שהיה אמור להתרחש לולא החטא, להתמקד במעשיהם של יהושע וכלב שנשארו נאמנים למהלך זה, ומתוך כך לגשת ללימוד על חטא המרגלים.

אנו נלך בדרך השניה, שאינה מתמקדת בחטאי עם ישראל, אלא מרוממת את המבט ומפגישה אותנו עם הטוב שרצה ה' להשפיע עלינו בבואנו לנחול את הארץ, **"כי יכול נובל לָהּ"** (פסוק ל). מתוך כך נתמלא בכאב ובצער כאשר נלמד על חטא המרגלים ועל חלקו של העם במאיסת ארץ חמדה ועיכוב הכניסה המיוחלת לארץ.

פרק יג

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים:

1. שליחת המרגלים
2. הגדרת השליחות על ידי משה
3. ביצוע השליחות
4. חזרת המרגלים אל המחנה ודבריהם

שליחת המרגלים (פסוקים א-טז)

נאמר בפסוק ב: "שִׁלַּח לְךָ אַנְשִׁים וַיֵּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אֲבִתָּיו תִּשְׁלְחוּ כֹל נְשִׂיא בְהֵם"

הקב"ה מצווה את משה לשלוח מרגלים לתור את הארץ.

מבט למורה

בדרך כלל אנו נצמדים ככל האפשר לפירוש רש"י, המהווה בית אב ומורה דרך להבנת התורה. בפרשיה זו, באופן חריג, לא נלמד את דברי רש"י לפסוק ב: "שִׁלַּח לְךָ – לדעתך, אני איני מצווה לך... אני אמרתי להם יהיה טובה... חייהם שאני נותן להם מקום למעות...".

וזאת משלוש סיבות (המבוססות על דברי הפתיחה):

א. השוואה עם הנאמר בספר דברים (א, כב) מלמדת שרש"י בדיבור זה לא פירש את הפסוק כפשוטו, שכן נאמר בספר דברים: "וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כְּלִכְם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַחְהָ אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ, מִשְׁמַע שֶׁהֵעַם בִּיקֵשׁ לְשַׁלּוּחַ אֶת הַמְּרַגְלִים וְלֹא מִשֶּׁה רַבְּנֵנוּ. לְאוֹר דְּבַרֵי הַפְּתִיחָה, בְּשֵׁלֵב זֶה לֹא נְעוֹרֵר אֶת הַסְּתִירָה, כְּדִי שֶׁלֹּא נִצְטַרֵּךְ לְהוֹצִיא אֶת הַפְּסוּק מִפְּשׁוּטוֹ לְשֵׁם יִישׁוּבָה.

ב. ככלל, אנו משתדלים למעט ככל האפשר בגנותם של ישראל (כפי שרש"י מלמדנו ומדריכנו בפרק ט, פסוק א).

ג. מלשון המדרש "חייהם שאני נותן להם מקום למעות", משמע שהקב"ה כביכול 'מכשיל' את ישראל. דברים אלו קשים ודורשים הסברה והרחבה, ואין כאן מקומם.

מסיבות אלו, נלמד את פירוש רש"י לפסוק ב' בגיל בוגר יותר, וכעת נלמד את הפסוק כפשוטו, ונסביר ששילוח המרגלים נעשה על פי צווי ה' (כמפורש ברמב"ן).

לשם מה נשלחו המרגלים?

מסביר הרמב"ן:

"...בדרך כלל הבאים להילחם בארץ נוכריה, ששולחים לפנייהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים, ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפנייהם הדרכים... וכך אמרו בפירוש 'וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן' (דברים א, כב), וזו עצה טובה בכל כובשי ארצות... כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס, אבל יצווה בנלחמים להיחלץ ולהישמר ולארום כאשר בא הכתוב

במלחמת העי שהיתה על פי השם ובמקומות רבים..."

ריבונו של עולם חפץ בהשתדלות אנושית בדרך הטבע, זהו רצון ה' והוא הנותן לנו כוח לעשות חיל. כשם שכיבוש הארץ מחייב היערכות ומפקד של יוצאי הצבא, כך דרוש 'חיל מודיעין' שיספק את הנתונים הדרושים לקראת המערכה, "וְזוֹ עֵצָה טוֹבָה בְּכָל כּוֹבְשֵׁי אַרְצוֹת".

עם ישראל, שהתרגל עד כה להנהגה נסית המקיפה את כל תחומי חייו, הולך עתה לרשת את הארץ בדרך הטבע ולא על ידי נס, לכן לקראת הכניסה לארץ כבר מתחילים ישראל להשתמש בתכסיסי מלחמה טבעיים ואינם סומכים על הנס.

מבט לתלמיד

ניתן לתאר בפני התלמידים את ההכנות לכיבוש הארץ מיד עמי כנען השוכנים בה. בני ישראל בנו כוח צבאי, "כָּל יֵצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל" (במדבר א, ג), וכעת הם שולחים 'חיל מודיעין' שיספק להם את המידע הדרוש לקראת המערכה הקרבה. בני ישראל סמוכים ובטוחים שה' ימשיך ויסייע להם בכיבוש הארץ כשם שהנהיג אותם עד כה במדבר, אך יחד עם זאת אינם מתרשלים אלא עוסקים בכל ההכנות הנדרשות.

יחד עם הידיעה הברורה שה' אלקינו הוא הנותן לנו "כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל" (דברים ה, יח) והוא השולח ברכה והצלחה במעשי ידינו, ורצון ה' הוא שנעשה את כל ההשתדלות האפשרית מבחינתנו בדרכי הטבע.

נאמר בפסוק טז: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֶׁעַ בֶּן נֹון יְהוֹשֻׁעַ"

המפרשים עומדים על כך שיהושע נקרא בשם זה כבר בפרשיות קודמות (לדוגמה בפרק יא, פסוק כח), על אף שרק בפסוק זה מופיע שכן קרא לו משה.

הספורנו מסביר:

"אמר שהיה נודע בשבטו לאיש חיל בשם הושע [ולכן גם נקרא כך ברשימת המרגלים (פסוק

ח): "למטה אפרים הושע בן נון"], וזה שנקרא למעלה [בפרשות קודמות] יהושע, מפני שמושה

רבינו קרא לו כך לכבוד, ולהתפלל עליו שיהיה נושע ושיושיע אחרים".

והחזקוני מוסיף: "קראו משה יהושע כבר כשנעשה משרתו ומצא הן בעיניו".

הפסוק לא בא לומר שכעת ניתן ליהושע שם זה, השם 'יהושע' ניתן להושע בן נון כבר בעבר על ידי משה, וכאן מציינת התורה את מעלתו של יהושע ואת הערכתו של משה כלפיו, עד שקרא לו בשם מיוחד, שם של כבוד וחיבה.

מבט למורה

גם כאן נשנה מהרגלנו ולא נזכיר את פירושו של רש"י לפסוק טז: "התפלל עליו, י-ה יושיעך מעצת מרגלים". פירוש זה עלול ליצור בלבול אצל הילדים - וכי משה שולח מראש את המרגלים בידיעה שיחטאו וכשלו? לכן נשמור גם פירוש זה לגיל בוגר יותר.

מבט לתלמיד

מבין כל המרגלים, התורה מייחדת פסוק ליהושע לבדו. פסוק זה מתאר את יחסו המיוחד של משה רבנו אליו. כבר בשלב זה, לפני הלימוד על חטאם של המרגלים, נמקד את תשומת הלב לשליחותו של יהושע

היוצא לדרך מכח ברכת רבו הגדול, מלא בביטחון בה' ובאהבת הארץ. יהושע בן נון יחד עם כלב בן יפונה מתווים דרך ומחנכים אותנו להסתכלות המתוקנת והראויה על המתנה המופלאה שנתן לנו ה'.

הגדרת השליחות על ידי משה (פסוקים יז-כ)

נאמר בפסוקים יז-יט: "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בְּנִגְבַּ וְעֲלִיתֶם אֶת הָהָר. וְרִאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵהָיָא וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחֹזֵק הוּא הֲרַפָּה הַמַּעֲט הוּא אִם רַב. וְכִמָּה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הוּא אִם רָעָה..."

משה מבקש לבדוק את הארץ: "וְרִאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵהָיָא", ואת העם: "וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ". לאחר מכן מפרט משה את בקשתו (בסדר הפוך - מתחיל בעם ומסיים בארץ):

בדיקת העם: "הֲחֹזֵק הוּא הֲרַפָּה הַמַּעֲט הוּא אִם רַב" - עליהם לבדוק את העם היושב בארץ משתי בחינות, מבחינה איכותית - "הֲחֹזֵק הוּא הֲרַפָּה", ומבחינה כמותית - "הַמַּעֲט הוּא אִם רַב".

בדיקת הארץ: "וְכִמָּה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הוּא אִם רָעָה" - עליהם לבדוק את תכונת הארץ ומזגה, האם האקלים בארץ טוב והאם יש בה מעיינות טובים ובריאים.

נשאלת השאלה: וכי יש ספק למשה האם הארץ טובה, הרי נאמר לו בסנה: "...וְלֹהֲעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (שמות ג, ח)?

על שאלה זו משיב הרמב"ן (בפסוק ב):

"כי משה, בעבור שידע כי היא שמנה וטובה, כמו שנאמר לו 'אל ארץ טובה ורחבה' וגו' (שמות ג, ה), בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כוח לעלות שם בשמחה, ולכך אמר להם 'והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ', כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ... רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע היה בהם".

ובדומה כתב הנצי"ב: "על כן רצה להשביע עינם בטוב הארץ, שיהא להם חשק נמרץ למסור נפשם עליה ואינו דומה ראיית העין לאמונה".

משה ביקש שהמרגלים יראו את טוב הארץ בעיניהם, וייווכחו בחוש עד כמה היא מעולה, ואז יוכלו לספר על כך לעם ישראל בשובם אל המחנה, ואף להראות להם דוגמאות מפירותיה המשובחים של הארץ, ומתוך כך ישמחו וילחמו על ירושת הארץ בחשק וברצון.

נאמר בהמשך הפסוק: "וְכִמָּה הָעָרִים אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהֶנָּה הֲבְמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים"

מפרש הספורנו: "אם הם יושבים בפרזות לבטח בלי שום יראת מלחמה... [או] יושבים בערי המבצר מפני יראת המלחמה".

והרשב"ם כתב: "כל זה לדעת אם צריכים דייק וסוללות לכבוש את הערים".

עם הירא ממלחמה ואיננו בטוח בחוסנו, משקיע בביצור מקום מושבו, אבל עם שצבאו חזק ונצחונו מובטח, איננו זקוק לחומות ומבצרים. מלבד זאת, בדיקה זו נדרשת על מנת להיערך עם הכלים הדרושים לקראת הפריצה אל העיר וכיבושה.

נאמר בפסוק כ: "וַיִּמָּחַר הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הוּא אִם רָזָה הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אִין וְהִתְחַזְקֶתֶם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְהִימִים יָמֵי בְּפֹרֵי עֲנָבִים"

התכלית העיקרית בשליחת המרגלים היתה לאסוף מידע שיסייע לעם בכיבוש הארץ, כפי שראינו ברמב"ן (פסוק ב), לכן הורה משה למרגלים לבדוק היטב את חוזק העם ואת טיב הערים בהן הוא יושב.

כאן מבקש משה מהמרגלים דבר נוסף: לבדוק את טיב הארץ עצמה ואת טיב תבואתה, ואף להביא דוגמאות מפירות הארץ.

בכך מכוון משה את המרגלים למשימה נוספת - להכיר בטובה של הארץ ולהעביר זאת לעם בכדי לרומם את רוחו, כפי שראינו ברמב"ן (פסוק ב).

לאחר הניסיונות שעברו ישראל בפרשת בהעלותך, רצה משה לרומם את רוח העם ולחזקם לקראת ירושת הארץ וכיבושה מידי העמים החזקים השוכנים בה. משה מבקש מהמרגלים לשים לב היטב לטובה של הארץ, מתוך ציפייה שיחזרו למחנה ובפיהם בשורות טובות בדבר שבחה של הארץ וברכתה. כך ירוממו המרגלים את רוח העם, ימלאו את ליבו באהבת הארץ ויטעו בו כוחות מחודשים לעלות ולרשת את הארץ.

"וְהִתְחַזְקֶתֶם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ" – משה ראה צורך להוסיף חיזוק מיוחד למרגלים בנוגע לנטילת הפירות. מדוע?

מסביר החזקוני: "היו צריכים חיזוק לפי שהימים ימי בכורים והשומרים מצויים שם".

והספורנו כתב: "ואל תיראו שיתנו עיניהם בכם למרגלים".

הלקיחה מפירות הארץ דרשה מהמרגלים מידה של גבורה הן מפני העונה שבה נשלחו, עונה שבה השומרים מצויים בשדות ודואגים שלא יקחו מן התבואה ללא רשות, הן מפני החשש שבנטילת הפירות הם עלולים לחשוף את זהותם כמרגלים.

לסיכום: משה מכוון את המרגלים לשתי מטרות:

א. המטרה העיקרית היא ריגול הארץ על מנת להכיר את עוצמת האויב: גבורת לוחמיו וחוסנם הנפשי, עוצמת עריו ומבצריו ותנאי השטח.

ב. המרגלים נדרשים להביט על טוב הארץ, שבחה וברכתה, על מנת לרומם את רוח העם ולמלאו בשמחה ובכוח לעלות ולרשת את הארץ הטובה.

ביצוע השליחות (פסוקים כא-כד)

נאמר בפסוק כא: "וַיַּעֲלוּ וַיִּתְּרוּ אֶת הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר צֵן עַד רְחֹב לְבַא חֲמַת"

'רחוב לבא חמת' הוא תיאור מקום הנמצא בגבולה הצפוני של הארץ, ו'מדבר צין' נמצא בדרומה. אם כן, המרגלים תרו את הארץ כולה, מגבולה הדרומי ועד גבולה הצפוני (העמק דבר).

נאמר בפסוק כב: "וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב וַיָּבֵאוּ עַד חֶבְרוֹן וְשֵׁם אַחִימֵן שָׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵנָק וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנָי צֵעַן מִצְרַיִם"

הנצי"ב מבאר שלא ניתן לתור את הארץ בזמן כה קצר, לכן התחלקו המרגלים לזוגות, כאשר כל זוג קיבל אחריות על חבל ארץ מסוים. הכתוב מתמקד עתה בזוג המרגלים ש'עלו בנגב'.

"וַיַּעֲלוּ... וַיָּבֵאוּ..." - הפסוק פותח בלשון רבים "וַיַּעֲלוּ", ועובר ללשון יחיד - "וַיָּבֵאוּ".

הנצי"ב עומד על כך ומבאר :

"אחד מהם [מהשנים שעלו בנגב] והוא כלב, בא בתוך העיר והמבצר, והשני ירא ליכנס לעיר מפני אימת בני הענק, וגם במבצר קשה לנוס אם תהא השעה צריכה. אבל האחד [כלב] בא בלי פחד [שיקשה עליו לנוס], וגם ראה את ילדי הענק, ולא חת מפני כל".

רש"י מביא את דרשת חז"ל על הפסוק, ומבאר שכניסתו של כלב לחברון לא נועדה לצורכי ריגול, אלא - "כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות, שלא יהיה ניסת לחבריו להיות בעצתם".

מכאן אנו לומדים, שכבר בשלב זה נבהלו המרגלים מחוזקם של יושבי הארץ והחלו לרקום את תכניתם. לעומתם מתגלה מעלתו של כלב הממלא את שליחותו בביטחון ובגבורה, והולך להשתטח על קברי האבות כדי להתפלל ולקבל כוח לעמוד בניסיון ולהתמודד עם הסתת חבריו ועצתם הרעה.

מבט לתלמיד

בעקבות הפסוקים המתמקדים במעשיו של כלב, אף אנו נתמקד בדמותו: נתאר את גבורתו, את שייכותו לארץ ואת השתוקקותו להיכנס אליה. נתאר כיצד הוא מתמלא בגבורה ונכנס לבדו לרגל את חברון חרף בני הענק היושבים בה ועל אף הפחד ששיתק את חבריו. נתאר כיצד הוא פונה להשתטח על קברי האבות - אברהם יצחק ויעקב, שהילכו בארץ שהובטחה להם ולזרעם, מתוך אהבה גדולה וחיבה עצומה. כלב הבין את גודל השעה: בני אברהם יצחק ויעקב עומדים לרשת את הארץ הקדושה, ומאידיך יש כאן ניסיון גדול, שהרי המרגלים מסיתים ומשכנעים לא לרשת את הארץ ח"ו. מתוך תפילה על קברי האבות מתחזקת אמונתו של כלב בכך שההבטחה האלקית בודאי תתקיים, ומתוך כך הוא קם ומכריז: "עֲלֵה נְעֻלָּה וְיָרְשֵׁנוּ אֶתְּהָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ".

נאמר בסוף הפסוק: "וְחֶבְרוֹן שִׁבְעַת שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנָי עֵצֶן מֵעַרְוִים"

לשם מה מספרת התורה שחברון נבנתה לפני צוען?

גם מכאן אנו למדים על עוז רוחו של כלב לעומת הפחד שאחז בחבריו, וכדברי הנצי"ב:

"ואם כן [שנבנתה שבע שנים לפני צוען] היה מבצר ישן נעלה, דידוע שדרך לבצר את המבצר מידי שנה בשנה, ואם כן היה מאד חזק, ומכל מקום לא חש [כלב] לדבר".

רש"י מעלה קושי שמתעורר בהסבר הפסוק לפי פשוטו ומסביר על דרך הדרש. לדבריו, בעת שמתחילה נפילתם של המרגלים התורה רומזת על שבחה של ארץ ישראל:

"מאי נבנתה? אילימא [אם נאמר] נבנתה ממש? אפשר שבנה חם את הברון לכנען בנו הקטן, קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול? שנאמר: 'ובני חם – כוש ומצרים ופוט וכנען' (בראשית י, ו).

אלא שהיתה מבונה [כמו: "אולי אֶבְנָה ממנה", כלומר מיושבת בפירות] בכל טוב על אחד משבעה בצוען.

ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל,

שאינן לך טרשים בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים... וצוען היא המעולה שבארץ מצרים... והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים".

מבט למורה

יש לערוך הבחנה ברורה בין פירוש הפסוק לפי פשוטו, לבין הדרש או הרמז העולה ממנו. ראשית יש להביא את התלמידים להבנה טובה של פשט הפסוק ושל פירוש המילים, ורק לאחר מכן להוסיף קומה נוספת - להצביע על הקושי הקיים בפסוק, ועל הדרש שחז"ל דורשים ממנו.

נאמר בפסוקים כג-כד: "וַיָּבֵאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכּוֹל וַיִּכְרְתוּ מִשֶּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֵהוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים... לְמָקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֲדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר כָּרְתוּ מִשֶּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

מעשה זה של המרגלים יכול היה להביא לחשיפתם, כפי שהזכרנו קודם לכן, שמשם חזיקם בנוגע להבאת הפירות. בשלב זה, למרות הפחד שאחז בהם, עדיין לא מיאנו המרגלים בשליחות ולא הסתירו את מעשיהם, כפי שמסביר בעל צרור המור:

"לא תאמר שהחביאו אותו תחת בנדיהם, אלא יש לך לידע שנשאוהו במוט בשנים, בפרסום גדול".

יושבי הארץ הרגישו בנטילת האשכול, ומכיוון שהתרגלו לאשכולות בגודל זה תמחו על התפעלותם של ישראל מגודלו של האשכול וקראו לנחל המקומי בשם 'נחל אשכול', כדברי הספורנו שכתב:

"תמחו הכנעניים על שאותו האשכול אצל [בשביל] בני ישראל שכרתו אותו היה דבר חידוש ונפלא, כי רבים היו בארץ אשכולות גדולים כמוהו... ולא היה זה נפלא אצל הכנעניים יושבי הארץ כלל, ועל תמיהתם זו קראו המקום 'נחל אשכול'".

עתה, לאחר שהתאספו המרגלים יחד בכדי לשוב למדבר ושיתפו אחד את השני במה שראו, בפחד ובבהלה שליוו אותם, החל הפחד לחלחל בליבם. מכאן החלה להתפתח תוכניתם למנוע את הכניסה לארץ, כפי שמתאר המלבי"ם:

"אחר ששם הלכו אחד אחד לברו לא נתאספו עדיין להשלים עצתם... עד שהתקבצו יחד בנחל אשכול ושם דברו ביחד מן הענקים וערים בצורות שראו בחברון, אז פרח הזדון וגמרו ביניהם להוציא דיבה".

חזרת המרגלים אל המחנה ודבריהם (פסוקים כה-לג)

נאמר בפסוקים כה-כו: "וַיָּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם. וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהָרֹן וְאֶל כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דְּבַר וְאֵת כָּל הָעֵדָה וַיֵּרְאוּם אֶת פְּרֵי הָאָרֶץ"

המרגלים שבים אל המחנה נחושים להניא את העם, ועל כן אינם ניגשים בתחילה למשה ואהרן לדווח על השליחות, אלא מתחילים לדבר בפני כל העם, כפי שמסביר העקדת יצחק:

"גם זו היתה תחבולה גדולה להם לעשות כרצונם, שלא באו בשליחותם אל משה ואהרן והנשיאים ראשונה כמו שהיה ראוי... כי פחדו שיוציאו מליבם או ימנעו העם מלהיקבץ לשמוע דבריהם".

מבט למורה

אל מול חטא המרגלים הולכת ומתבררת העמדה האמונית של כלב ויהושע. נלמד על חטא המרגלים ונעמוד על כישלונם, ובכך נלמד ממה יש להימנע ולהיזהר, אך עיקר הלימוד יתרכז בלימוד על אמונתם, גבורתם ומעשיהם של כלב ויהושע המורים לנו דרך לדורות.

במה חטאו המרגלים?

נאמר בפסוקים כז-כח: "וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָנּוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְזֶה פְרִיָּהּ. אָפֶס כִּי עָז הָעָם הָיִישׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלַת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנָק רְאִינוּ שָׁם"

מבט למורה

במקומות בהם כשלו ישראל, יש לעמוד על שורש החטא כדי לבנות בליבם של התלמידים את הרצון לסור ממעשים רעים ולהישמר מהם, אך כאמור עיקר הדגש צריך להיות בלימוד על האופן הנכון והישר שיש ללכת בו, עם התיקון הגדול המתבקש בעקבות הכישלון. בכך נחזק אצל התלמידים את הרצון ללכת בדרך הטובה והישר.

לכאורה המרגלים מילאו את שליחותם בנאמנות. הם התבקשו לדווח על הנעשה בארץ ונתנו דיווח מדויק - ביחס לטובה אמרו: "וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ הִיא", והראו את פריה הטוב, וביחס ליושבי הארץ וחוזקם אמרו: "אָפֶס כִּי עָז הָעָם הָיִישׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלַת מְאֹד". עמי הארץ אכן היו חזקים מאוד וישבו בערים בצורות וקשות לכיבוש, כפי שמתאר משה רבנו בעצמו בספר דברים (ט, א-ב):

"שִׁמַּע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עֵבֶר הַיּוֹם אֵת הַיַּרְדֵּן לְבָא לְרִשְׁתָּ גוֹיִם גְּדֹלִים וְעֲצִמִים מִמֶּךָ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׁמַיִם. עִם גְּדוֹל וָרֶם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֶתְּהָ יָדְעָתָ וְאֶתְּהָ שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק".

אם כן, במה כשלו המרגלים?

אם המרגלים היו מסתפקים בהעברת המידע שנתבקשו לספק, לא היתה כל טענה כלפיהם, כפי שכותב הרמב"ן (פסוק כז): "כִּי יֵשׁ לָהֶם לְהַשִּׁיב אִמְרֵי אֱמֶת לְשׁוֹלְחָם, כִּי כֵן צִוּוּהוּ אוֹתָם". חטאם היה בתוספת שהוסיפו מעבר למידע שהתבקשו להעביר, באמרו: "אָפֶס כִּי עָז הָעָם הָיִישׁב בָּאָרֶץ". המרגלים רמזו בדבריהם למשמעות הנתונים שאספו לפי ראות עיניהם, כהמשך דברי הרמב"ן: "אָפֶס – מוֹרָה עַל דְּבַר אָפֶס וְנִמְנַע מִן הָאֵדָם, שְׂאֵי אִפְשָׁר בְּשׁוֹם עֵינָיִם". הם ניסו להדביק את העם בפחד ובבהלה שאחזו בהם ולהניא אותם מהשמיעה בקול ה' ומהכניסה לארץ.

בוזה היה חטאם, כפי שכותב העקדת יצחק: "ובזה הדבר הגדילו רשע ואשמה רבה שהוציאו עצמם מכלל מרגלים, ונכנסו בכלל יועצים".

ובפירוש על העקדת יצחק מבואר שלא רק את לב העם ניסו להניא, אלא:

"חשבו עצמם כיועצי עצה אל ה' יתברך ואל משה עבדו, כאילו אמרו בפה מלא: לפי דעתנו ומראה עיני שכלנו אין טוב לישראל ללכת שמה להוריש גויים גדולים ועצומים ממנו, כי לא יוכל למו".

מנגד עומדים דבריו של משה רבנו (דברים ט, ג), שלאחר שתיאר את עוצמת גויי הארץ, חיזק והעצים את ביטחונם של ישראל:

"וַיִּדְעֶתָ הַיּוֹם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֶבֶר לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר אָכְלָה הוּא יִשְׁמִידֶם וְהוּא יִכְנִיעַם לְפָנֶיךָ וְהוֹרֶשְׁתֶּם וְהֶאֱבַדְתֶּם מֵהָרַק כְּאִשֶׁר דִּבֶּר ה' לְךָ".

משה מחזק את ישראל ואומר להם: דעו לכם כי ה' אתכם! אל תיראו ואל תחתו מפניהם! הקב"ה ייתן בכם את היכולות ואת תעצומות הנפש הדרושות כדי להכניע את האויב ולרשת את הארץ.

נאמר בפסוק כט: "עַמְלֶךָ יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַפְּנֵעִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן"

המרגלים הוסיפו והפחידו את העם, באומרם שכל גבולות הארץ מוקפים בעמים חזקים, כך ש"אין לנו מקום פנוי להיכנס [דרכו] לארץ" (חזקוני). מלבד זאת דאגו להזכיר את עמלק, שהיה העם הראשון שהעז להילחם בישראל בצאתם ממצרים, במגמה להפחיד את העם, כמבואר ברש"י: "לפי שניכוז בעמלק כבר, הזכירוהו מרגלים כדי לייראם".

מה הביא את המרגלים להסתכלות זו?

מה הביא את המרגלים לחשש כה גדול ולחוסר אמונה ביכולת העם לכבוש את הארץ, הרי רק לפני זמן קצר יצאו ממצרים שהיתה הממלכה החזקה ביותר באזור, באותות ובמופתים, ובכל תקופת המדבר זכו לניסים מופלאים?

כתב הרצ"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 161): "כאן היסוד העיקרי של הטא המרגלים! חוסר בירור החשבון האלקי, המציאותי, הקוסמולוגי של שייכות העם והארץ... הנקודה היסודית שחסר אצל מוציא דיבת הארץ, היתה נקודת ההכרה והאמונה בחיוניות השלמה של העם והארץ".

כלומר שורש חטאם של המרגלים היה חוסר ההבנה בקשר הנשמת, המהותי, בין עם ישראל לארץ ישראל. מתוך כך הגיעו לכל ההבנות המשובשות והקלקולים המעשיים.

יתכן והמפגש המוחשי עם ההתמודדות הצפויות להם בכניסה לארץ, כמו הענקים והערים הבצורות, הבהיל אותם ומנע מהם לחשוב בצורה הגיונית.

בנוסף, כפי שלמדנו, המרגלים הבינו שעם ישראל עובר כעת מהנהגה ניסית להנהגה טבעית, שהרי תכלית שליחותם היתה - "כדרך כל הבאים להילחם בארץ נוכריה ששולחים לפניהם אנשים..." (כדברי הרמב"ן). החשש שליווה את המרגלים היה: כיצד יוכל עם ישראל להתמודד עם הלחימה הקשה בכוחות עצמו? כמובן שלא כן הדבר, המעבר להנהגה טבעית אינו אומר שמעתה עם ישראל מתמודד לבדו, אלא שהגחתו המיוחדת של הקב"ה על עם ישראל תהיה במסגרת החיים הטבעיים והבריאים של האומה

בארצה. החשש וחוסר הידיעה היטו את ליבם של המרגלים, והביאום לחטא החמור של מאיסה בארץ חמדה.

השם משמואל (פרשת בהעלתך שנת תרע"ד) מסביר, שחששם של המרגלים מהמעבר להנהגה טבעית בכניסה לארץ לא היה רק בשל המלחמות הקשות המצפות להם, בסתר ליבם חששו המרגלים שבמעבר להנהגה הטבעית, על ידי ההתעסקות בחיי החומר במילואם, תתמעט הדבקות הנפלאה בקב"ה לה זכו בתקופת המדבר:

"תחת אשר עד כה ישבו במדבר ברומו של עולם אוכלים מן ושותים מבאר של מרים המסוגלת להשנות [רוחניות עליונות]... ילכו עתה לארץ ישראל לעסוק בדברים גשמיים בחרישה זריעה וכדומה... והיו מתייראים שלא יתגשמו [יהפכו לגשמיים יותר]".

כמובן, אין זה מפחית מחומרת חטאם, מכיוון שרצונם להישאר במצב המרומם של הנהגת המדבר, היה מנוגד לרצון ה' המנהיג את ישראל להכניסם אל הארץ. רצון ה' הוא שנחיה חיים אנושיים-ארציים מלאים מתוך קדושה וטהרה, כדברי **השם משמואל** בהמשך:

"אך זאת היתה הטאתם, שהיו צריכים להשליך את נפשם מנגד, ולהאמין בדברי משה מפי ה' יתברך שאמר להם ללכת לארץ ישראל... והיה להם להאמין שבודאי לא יבוא להם מחמת ציווי משה על פי ה' רק טוב, אף שהוא נגד שיכלם".

עמדתם של יהושע וכלב

שורש כישלונם של המרגלים היה בחוסר הבנה מהו הקשר שבין עם ישראל לארצו, וכדברי **הרצי"ה** בשיחותיו (במדבר עמ' 140):

"בדבריהם של המרגלים מתגלה חוסר הבנה לקשר המהותי שבין עם ישראל לארץ ישראל... אבל יהושע וכלב אומרים: 'עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה'. הם מתייחסים לארץ עצמה ואל ההכרח האלקי שעם ישראל ישב בה, דבר המחייב לעלות אליה ולרשת אותה, בין אם יש שם גוים ובין אם אין שם גוים...".

אל מול כישלון המרגלים ניצבים יהושע וכלב. הם מבינים את ערכה של הארץ הטובה וברור להם שיש קשר מהותי אלקי בין עם ישראל לארץ ישראל, וישנו הכרח קיומי שעם ישראל ישב בארץ ישראל.

מתוך כך היתה בהם ודאות של אמונה שהקב"ה יביאם לארץ ישראל לרשת אותה. מאמונה זו הם שאבו את הוודאות ואת תעצומות הנפש לומר לעם את דבריהם המחזקים.

בהמשך נראה שכלב ויהושע אינם מתכחשים לתיאוריהם של המרגלים, הם מסכימים שהערים בצורות וענקים יושבים בארץ. דבריהם מתמקדים בטובה של הארץ ובטוב הנהגתו של ה' את ישראל: הם מזכירים לעם שה' מנהיגם, ולטובתם מצווה עליהם להיכנס לארץ וליהנות מברכותיה המופלאות, וכפי שהובילם עד עתה בניסים ונפלאות כך יסייע להם בכיבוש הארץ.

לסיכום: חטאם של המרגלים לא היה בסיפור העובדות אלא בתוספת שהוסיפו עליהן כדי להניא את העם מהכניסה לארץ.

הגורמים לכישלונם היו: חוסר הבנת ערכה של ארץ ישראל לעם ישראל, ומתוך כך הפחד שאחז בהם נוכח יושבי הארץ, חששם מההתמודדות עם המלחמות הצפויות להם מול יושבי הארץ ומההנהגה הטבעית הצפויה להם אחרי ההובלה הניסית בתקופת המדבר, וחששם מאיבוד הדבקות בה' שהיתה להם במדבר, בשל העיסוק הרב בחיי המעשה שיידרש מהם עם הכניסה לארץ.

כנגדם באים יהושע וכלב ומחזקים את לב העם בטובה של הארץ ובאהבתו הגדולה של הקב"ה אליהם. באהבתו הובילים עד עתה, באהבתו ציוה אותם להיכנס לארץ, ובאהבתו יסייע להם בכיבושה כשם שליוה אותם בכל תקופת המדבר באותות ובמופתים.

תשובת כלב לדברי המרגלים

נאמר בפסוק ל: "וַיְהִי כִּלְבָבְךָ אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה"

העם הבין את הרמזים שרמזו המרגלים, כפי שכותב הרמב"ן: "והנה העם הבינו כוונתם, ואז החלו כל העדה אשר שם להתאונן".

כלב הבין שבשעה שהרוחות סוערות לא יקשיבו לדבריו, לכן נהג בחכמה, כמבואר רש"י:

"ויהם כלב – השתיק את כולם.

אל משה – לשמוע מה שידבר במשה [על משה], צווח ואמר: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם?! השומע היה סבור שבא לספר בננותו, ומתוך שהיה בליבם על משה בשביל דברי המרגלים, שתקו כולם לשמוע גנותו".

ברגע זה ניצל כלב את השקט שנוצר, ודיבר בשבחו של משה ועודד את העם באמרו, שבכוחם ובעזרתו יתברך יוכלו לכבוש את הארץ.

נאמר בהמשך הפסוק: "וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלֵה וַיִּרְשְׁנוּ אֶתְּךָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ"

כפי שהדגשנו, כלב לא מנסה להתכחש לעובדות שהציגו המרגלים, וכפי שכותב הרמב"ן: "כי יכול נובל לה, לומר: אמת הוא שהעם חזק, אבל אנהנו נחזק מהם ומעריהם הבצורות". כלב מנסה ליצוק חוסן בליבו של העם לאחר שהפיגו אותו המרגלים, ולשכנע את ישראל שהקב"ה ימשיך להיות בעזרם ויתן להם את הכוח לנהל מערכות מלחמה בדרך הטבע ובכל זאת לנצח.

נשים לב, שקולו של יהושע אינו נשמע בפסוקים אלה, בידועו שהעם לא יטה אוזן לדבריו, בהיותו תלמיד מובהק של משה רבנו, כפי שכותב הרש"י הירש:

"העם הכיר את יחסו הקרוב של יהושע למשה, ולפיכך לא היה מייחס משקל רב להבטחותיו של יהושע".

מבט לתלמיד

ניתן לתאר באופן ציורי כיצד קם כלב בעוז ובגבורה, אל מול שאר המרגלים המציבים חזית אחידה של דברי פחד וחולשה, ואל מול העם התוסס והסוער לאחר שליבו נמוג מדברי המרגלים. כלב יודע שיהיה קשה מאוד לקבל כעת את רשות הדיבור ולהשמיע דעה הפוכה, לכן הוא נוקט בתחבולה ומשתיק את כולם בכדי לקטרג כביכול על משה, ומשתמש בבמה שניתנת לו על מנת להשמיע ברמה את דעתו הישרה - "עלה נַעֲלֵה וַיִּרְשְׁנוּ אֶתְּךָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ".

מעשה זה דרש אומץ לב מיוחד. אומץ ליבו של כלב נבע מאמונתו האיתנה שהכל נתון ביד ה', וברוב טובו חפץ ה' להכניסנו אל הארץ הטובה.

נאמר בפסוקים לא-לב: "וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חֹזֵק הוּא מִמֶּנּוּ. וַיֵּצֵאוּ דִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

עם ישראל היה מלא באמונה בה' ולא קל היה להפיג את ליבו ולפגוע באמונתו. לכן כאשר כלב עודד את רוח העם וחזיקו, התעשת העם והחל להאזין לדבריו, כפי שכתב הרמב"ן:

"כי מתחלה, כשהיו אומרים [המרגלים] להם לפני משה שהארץ זבת חלב ודבש זולתני שהעם חזק וכלב היה אומר כי יכול נוכל לה, היו העם פוסחים, ומהם בומחים בכוחם וגבורתם ומהם בעזרת השם בגיבורים".

המרגלים ראו שלא עולה בידם להכניס פחד בלב העם על ידי סיפור העובדות, ועל כן החלו לומר דברים שאינם אמתיים כדי להפחיד את העם, כפי שמוסיף הרמב"ן וכותב:

"ראו כי עדיין היו ישראל נועצים לעלות ויהושע וכלב מחזקים את לבם, הוציאו דיבה בשקר, כדי לבטל עלייתם על כל פנים".

כזכור, בתחילה שבחו המרגלים את הארץ ואת פירותיה - "וַיֹּאמְרוּ בְּאָזְנוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדָבֵשׁ הוּא וְזֶה פְּרִיָּהּ", אולם עתה הוציאו המרגלים את דיבת הארץ רעה.

נאמר בהמשך הפסוק: "לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אָרֶץ אֲכָלֹת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מְדוֹת"

"אֲכָלֹת יוֹשְׁבֶיהָ" - מבאר האבן עזרא: "שהאוויר שלה רע", ופוגע בבריאותם של היושבים בה.

"אַנְשֵׁי מְדוֹת" - מבואר בדעת זקנים: "כלומר מה שהיא אוכלת יושביה, לא מפני חלישות שבהם, שהרי גיבורים משונים הם".

נאמר בפסוק לג: "וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִילִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ פְּחָגְבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם"

"הַנְּפִילִים" - מבואר בדעת זקנים: "שכל הרואה אותם מתפלא עליהם. דבר אחר: שכל הרואה אותם מתיירא שלא יפלו עליו".

המרגלים הזכירו כבר בפסוק כ"ח את נוכחותם של הענקים, "וְגַם יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם", אם כן מדוע שבים המרגלים ומזכירים אותם שנית? המרגלים עשו מאמץ להטות את לב העם מאמונתו, ועל כן שבו ותיארו את הענקים בתוספת הכינוי 'נפילים', "הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִילִים", כדברי הרמב"ן:

"ועתה חזרו להפליג להם בחזקת הענקים, כי מתחילה אמרו וגם ילידי הענק ראינו שם, ועכשיו הפליגו בהם לקרא אותם נפילים".

מבט לתלמיד

מתוך חומרת חטאם של המרגלים ניתן ללמוד על טובה של הארץ, שכן המרגלים עצמם שיבחו בתחילה את הארץ ואמרו "זָבַת חֶלֶב וְדָבֵשׁ הוּא", וכשבאו להטיל בה פגמים כדי להפיג את לב העם לא מצאו דבר ונאלצו לסטות מן האמת.

אל מול מאיסת הארץ של המרגלים, נדגיש את אהבת הארץ היוקדת בליבם של כלב ויהושע, המכריזים ואומרים: "טובה הארץ מאד מאד" - "אנו מעידים שהיא מקום טוב מאוד בלי דופי, לא כמו שהעידו חברינו" (ספורנו).

רעיונות מרכזיים בפרק יג

הקדמה

- מגמת יציאת מצרים – כניסה לאלתר לארץ ישראל.
- ארץ ישראל מתאימה לעם ישראל – ארץ ישראל נבראה בשביל עם ישראל מראשית הבריאה, ולכן היא מקומו הטבעי.
- ערכה של ארץ ישראל – בארץ ישראל יוצאים כוחותיה של האומה הישראלית מן הכוח אל הפועל, והיא הנותנת לאומה חיים.
- עם ישראל מקדש את הארציות – עניינו של עם ישראל בעולם, הוא להופיע את הקדושה בתחתיות ארץ.
- התקיימות הבטחת הארץ לאבות – בכניסת ישראל לארץ תתקיים ההבטחה האלקית לאבות שהארץ תינתן לזרעם וארץ ישראל תממש את ייעודה.

שליחת המרגלים

- הנהגה נסית והנהגה טבעית – במדבר הונהגו בני ישראל בהנהגה נסית. בארץ ישראל עוברים בני ישראל מהנהגה נסית גלויה אל שלב חדש ומתקדם - השגחה אלקית בתוך סדרי הטבע.
- שליחת המרגלים כשלב במעבר להנהגה טבעית – ישראל שולחים מרגלים כחלק מההכנות לקראת מלחמת כיבוש הארץ, משום שרצון ה' הוא שלא נסמוך על הנס בהנהגתנו אלא נעשה את ההשתדלות הדרושה על פי דרכי הטבע.

הגדרת השליחות על ידי משה

- שבח הארץ ופעולתו - הכוונה הנוספת של משה בשליחת המרגלים היתה שהמרגלים יספרו לעם על שבח הארץ וטובה, ובכך יחזקו את רוחו לקראת הכניסה לארץ.

חזרת המרגלים אל המחנה ודבריהם

- החשש הבלתי מוצדק מעיסוק בחיי החומר, שיביא לנפילה רוחנית קשה – היה סיבת חטאם של המרגלים. חשש זה הביאם להוסיף פרשנות לעובדות שהביאו ולבסוף אף לומר דברים שאינם נכונים כלפי טובה של הארץ.
- שורש כישלונם של המרגלים - היה בחוסר הבנה מהו הקשר שבין עם ישראל לארצו. אל מול כישלון המרגלים ניצבו יהושע וכלב שהבינו את ערכה של הארץ הטובה וברור היה להם שיש קשר מהותי אלקי בין עם ישראל לארץ ישראל, וישנו הכרח קיומי שעם ישראל ישב בארץ ישראל.
- גדולתם של יהושע וכלב – לעומת המרגלים, הם גילו עוז רוח וגבורה הנובעים מאמונתם בה' ובישראל עמו, ובקשו לשכנע את ישראל שה' יהיה בעזרם ויתן להם כוח לנצח את עמי כנען ולרשת את הארץ בדרך הטבע.
- אמונתו האיתנה של עם ישראל בה' הקשתה על המרגלים להטות את לב העם מלהיכנס לארץ.

פרק יד

בפרקנו שמונה נושאים עיקריים :

1. תלונת העם ומרדו
2. יהושע וכלב מחזקים את העם באמונה וביטחון בה'
3. דבר ה' בעקבות חטא המרגלים
4. תפילת משה
5. הסליחה והעונש
6. פירוט העונש
7. עונשם של המרגלים
8. המעפילים

חטא המרגלים מתחלק לשלושה שלבים :

בשלב הראשון לא הוציאו דיבת הארץ רעה ואף דיברו בשבח הארץ, אולם הוסיפו את פרשנותם לעובדות שהביאו, בכדי להפחיד את העם ולהניא אותו מכניסה לארץ.

בשלב שני, כאשר ראו המרגלים שהעם לא התפעל מספיק מדבריהם, וחששו שקולות האמונה והגבורה של יהושע וכלב יגברו על טענותיהם המחלישות, הוסיפו טענה נוספת, שקרית, והוציאו דיבת הארץ רעה.

בשני שלבים אלו עסק הפרק הקודם. בפרקנו עוברים המרגלים לשלב השלישי - הפצת תעמולה שקרית בקרב העם כדי להניא את ליבו באופן מוחלט מהכניסה לארץ.

תלונת העם ומרדו (פסוקים א-ה)

נאמר בפסוק א: "וְהָיָה כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא"

המרגלים לא הסתפקו בדברים שאמרו בפני משה ואהרן, אלא עשו תעמולה שלמה בתוך המחנה כדי לכבוש את לב העם, כדברי הרמב"ן:

"כי לעת ערב באו המרגלים באהליהם כאשר הלכו מלפני משה, ובבוקר השכימו וילינו כולם על משה ואהרן... [כיצד קרה הדבר?] 'ותרגנו באהליכם' (דברים א, כז) - כי באהליהם היו אומרים דברי נרגן".

המדרש (ילקוט שמעוני רמז תשמג) מתאר את האופן בו עבדה תעמולת המרגלים:

"היאך היה הדבר? ...פיזרו עצמם [המרגלים] בכל שבטי ישראל כל אחד ואחד בתוך שבטו, ומתנפל מתוך צער לתוך כל זוית שבביתו [מפיל את עצמו בפינות הבית], ובניו ובנותיו באים אליו והיו אומרים לו: מה לך מרי [אבא]? ובעוד שהוא עומד עושה עצמו נופל לפניו. אומר להם: "אוי לי עליכם בני ובנותי... היאך האמוריים עתידים לתעתע בכם! היאך הם עתידים לשלוט בכם... מיד היו כולם גועים בבכיה בניהם ובנותיהם וכלותיהם עד שהיו השכנות שומעות את הדבר אף הן היו בוכות... עד שהיה כל השבט בוכה".

"וְתִשָּׂא כָּל הָעֵדָה" - מסע התעמולה שערכו המרגלים היה כל כך משמעותי, עד שהצליחו לזרוע פחד בכל עם ישראל - אפילו בצדיקים שבדור, כפי שדרשו חז"ל (מדרש לקח טוב): "כל העדה" - להביא שאפילו אלו שהיו צדיקים עד עתה נכנסו בכלל הבכיי עם המתלוננים".

ורש"י מוסיף: "כל העדה - סנהדראות".

גם אם לא כולם הצטרפו למגמת המרגלים באופן פעיל, ההסכמה הפסיבית וההתרשלות ממחאה של ראשי העם שבכוחם למחות מהוות כישלון חמור של העדה כולה.

"וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלֵילָה הַהוּא" - הגמרא בתענית (כט ע"ב) דורשת: "אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו הלילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה: אתם בכיתם בכיה של חינום ואני קובע לכם בכיה לדורות". וכדברי המשנה בתענית (פ"ד, מ"ו): "בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשנייה".

מדברי חז"ל אנו למדים כמה גדול וחמור היה חטא המאסיסה בארץ חמדה, וכמה חמור הוא ההרהור אחר התוכניות האלקיות שכל כולן נועדו להיטיב לנו. לא בכדי שנים רבות לאחר מכן חרבו שני בתי המקדש בתשעה באב. ואף גלות ישראל באה בעוון המרגלים, כמו שכתוב בספר תהלים (קו, כד-כו): "וַיִּמְאַסוּ בְּאֶרֶץ חַמְדָּה לֹא הָאֱמִינוּ לְדַבְּרוּ... וַיִּשָּׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר, וּלְהַפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרוֹתָם בְּאֶרְצוֹת".

נאמר בפסוקים ב-ג: "...לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו. ולמה ה' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצרימה...".

משמעות המילה 'לוי' היא 'הלואי' (רש"י). כלומר, העם מעדיף למות במדבר או במצרים מאשר ליפול במיתת חרב במלחמה מול יושבי הארץ. נשים לב, שהעם בחולשתו משתמש בביטוי של ריחוק וזרות ביחס לארץ - "הארץ הזאת".

נאמר בפסוק ד: "...ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה"

מפרש רש"י: "נמני רישא - נשים עלינו מלך".

העם הרחיק לכת במחשבותיו, כפי שמרחיב הספורנו (בפסוק ג):

"מה חטאנו לו שהשתדל על ידכם להביאנו לכך. כי חשבו [העם] שהיה כל אלה בתחבולה מאתו [מאת הקב"ה] משנאתו אותם... כאשר העיד [משה] באמרו [בספר דברים]: 'ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו' (דברים א, כו)".

מתוך פחד ובהלה חפץ העם למנות מנהיג אחר במקום משה, שליחו הנאמן של הקב"ה, ולחזור לבדו למצרים.

יהושע וכלב מחזקים את העם באמונה וביטחון בה' (פסוקים ה-י)

נאמר בפסוק ה: "ויפל משה ואהרן על פניהם"

מפרש הרמב"ן:

"שראו שהיו העם נועצים לעשות ראש ולשוב מיד, וקמו הצדיקים והשתחוו לאפס ארצה לאמור להם: אל נא אחי תרעו ולא תהיה זאת לכם לפוקה [למכשול]".

בפרשתנו לא נזכרו במפורש הדברים שאמרו משה ואהרן לעם, אך 'דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר'. בספר דברים (א, כט-לג), כשמשה מתאר לעם את חטא המרגלים, כתובים הדברים שאמר לעם בעקבות החטא (ראה מלבי"ם שם):

"ואמר אלכם לא תערצון ולא תיראון מהם, ה' אלקיכם ההלף לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם. ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלקיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה. ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלקיכם ההלף לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנותכם באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו בה, ובענן יומם".

משה פנה אל העם בדברי עידוד ואמונה, וניסה לחזק את ביטחונם בה', להשיב להם את האמון ביכולתם לגבור על עמי הארץ, ולהניא אותם מחטאם.

נאמר בפסוק ו: "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם"

מתי אדם קורע את בגדיו? כאשר אדם שומע שמועה רעה, כמו: אדם ששמע שנפטר קרובו, עליו לקרוע קריעה בבגדו. כמו כן כאשר אדם שומע דברים קשים הנאמרים כלפי הקב"ה, עליו לקרוע קריעה בבגדו. כשיהושע וכלב רואים את נפילת העם ואת הדברים החמורים שנאמרים כלפי הקב"ה ומבינים את חומרת הדבר ואת תוצאותיו הקשות, הם קורעים את בגדיהם בכאב.

נאמר בפסוק ז: "ויראו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד"

למרות כאבם וצערם הרב נוכח חטאו של העם, יהושע וכלב לא מתייאשים, אלא עומדים בעוז להושיע את העם מעצת המרגלים. הם פונים לעם בדברי אמונה וגבורה ומדברים אל ליבם לשוב ולהאמין בה' ובטוב הארץ.

"טובה הארץ מאד מאד" - יהושע וכלב מדגישים בהדגשה מיוחדת את טובה של הארץ - 'טובה מאוד מאוד'. בדבריהם אלו מתכוונים הם לעודד את העם, ולהוציא מליבם את דברי השקר שהשמיעו המרגלים, כמבואר ברמב"ן: "טובה הארץ מאוד מאוד - להכחיש הדיבה, שאינה אוכלת יושביה, כי האוויר טוב והיא ארץ זבת חלב ודבש".

חז"ל (ראה תורה שלמה במדבר יד, ז, אות מב) מבארים את משמעות ההדגשה הכפולה: "מאד מאד" - בשני עולמות".

בביטוי מיוחד זה רומזים יהושע וכלב שארץ ישראל היא ארץ טובה וברוכה לא רק מבחינה גשמית, אלא גם מבחינה רוחנית. בזה הם משיבים לחששם של המרגלים (כפי שהוסבר בפרק יג) שמא הכניסה לארץ תפגע במעלתו הרוחנית של עם ישראל.

ההנהגה הטבעית הנוהגת בארץ לא תוריד את העם ממעלתו, ההיפך הוא הנכון, בארץ ישראל יוכל העם להתעלות ולהתקדש ולחיות חיי אמונה וקדושה ביתר שאת. 'טובה הארץ מאוד מאוד' - בגשמיות וברוחניות.

נאמר בפסוק ח: "אם חפץ בנו ה' והביא אתנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר היא זבת חלב ודבש"

מסביר הכתב והקבלה:

"מילת 'אם' כאן אינה מילת התנאי [שהרי יהושע וכלב לא הסתפקו בשאלה אם ה' חפץ להכניסם לארץ], אבל היא מילה אמתית, ומובנה כאן [כמילת 'אמנם', 'אכן' והוא מילת הקריאה נגזרת משורש א.מ.ן; הכתב והקבלה בבראשית כח, כ], באמת חפץ בנו ה'! ולכן חתמו [יהושע וכלב] דבריהם גם כן בביטחון גמור, לאמור 'וה' אתנו' [בפסוק הבא]."

בניגוד למחשבה המוטעית שעלתה בליבו של העם, שהקב"ה שונא אותם חס ושלום, אומרים יהושע וכלב לעם: ה' חפץ בנו ויוביל אותנו ויסייע לנו בכיבוש הארץ.

נשים לב, שבשונה מהביטוי המרוחק בו השתמש העם בחולשתו (בפסוק ג): "הארץ הזאת", יהושע וכלב משתמשים בלשון של חיבה: "ארץ... זבת חלב ודבש".

נאמר בפסוק ט: "אך בה' אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראם"

הפסוק מכנה את חוסר אמונתם של ישראל כמרד בה'. מבאר הרמב"ן:

"כי יראתכם לחוזק העם היושב בה הוא מרד בשם הנכבד... כי יד ה' עשתה עמכם להפליא, והוא הבטיח אתכם שיורישם מפניכם, אם כן האמינו והצליחו".

בדברים אלה מתמודדים יהושע וכלב עם הטעות שהביאה לחטא המרגלים. הפחד שאחז במרגלים ובעם בשל עוצמת יושבי הארץ, השכיח מהם ש"ה' אתנו", ושכשם שהוביל אותם עד עתה בניסים ונפלאות, כך יסייעם לכבוש את הארץ ולגבור על עמי הארץ.

כנגד זה פונים יהושע וכלב לעם ומנסים להשיב את ביטחונם ואמונתם בכך שה' איתם בכל דרכיהם, באמרם כלפי עמי הארץ: "לחמנו הם – נאכלם כלחם" (רש"י).

"סר צלם מעליהם" - הדבר המסוכך על עמי הארץ ועושה להם צל ומגן עליהם, סר מעליהם, כפי שמסביר הרשב"ם: "אין להם מחסה לחסות בו, כי כבר נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו משעה שהוביש ים סוף".

מבט לתלמיד

נדבר בהרחבה על אמונתם העזה של יהושע וכלב ביכולת העם לגבור על עמי הארץ מתוך ביטחון בה' שיעזור להם בהשתדלותם ובמלחמתם.

דבריהם ודברי משה המוזכרים לעיל, הם יסודות איתנים של אמונה וביטחון, עליהם אנו רוצים לחנך את תלמידינו.

נאמר בפסוק י: "וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לְרָגוֹם אֹתָם בְּאַבְנִים"

מפרש רש"י: "לרגום אותם" – את יהושע וכלב". בני ישראל כל כך מפחדים מעמי הארץ, וכל כך נחלשו באמונתם ביכולת ה' להורישם, עד שאין הם מסוגלים לשמוע את דברי החיזוק של כלב ויהושע ורוצים לרוגמם באבנים על דבריהם.

דבר ה' בעקבות חטא המרגלים (פסוקים יא-יב)

נאמר בפסוק יב: "אֶכְנֹוּ בְּדָבָר וְאוֹרְשָׁנוּ וְאַעֲשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְעַצוֹם מִמֶּנּוּ"

כתב רש"י: "ואורישנו – כתרנומו, לשון תרוכין [גירוש]".

כלומר לפי רש"י הכוונה היא, שעל ידי מכת הדבר ימות העם וממילא יגורש מן העולם.

יש לשאול: איך יתכן שהקב"ה יפר חלילה את הבטחת "כִּי לְךָ וּלְזַרְעֶךָ אֶתְּנֶנּוּ אֶת כָּל הָאֲרֶצֶת הָאֵל" (בראשית כו, ג), ועוד הבטחות רבות הדומות לזו?!

רש"י משיב על שאלה זו: "...וְאֵם תֹּאמַר: מָה אַעֲשֶׂה לְשִׁבְעַת הָאֲבוֹת? וְאַעֲשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל – שְׂאתָה מִזְרַעֲבִים".

כלומר הקב"ה יקיים את הבטחתו במשה רבנו, ומזרעו יצא עם ה'.

ועדיין יש לשאול: כיצד עלה במחשבה לפני הקב"ה להשמיד את עם ישראל, הרי מפורש בתורה ובנביאים שבחירת ה' בעם ישראל אינה ברת שינוי ואינה תלויה בדבר?

ניזכר, שגם לאחר חטא העגל (שמות לב, י) אמר הקב"ה למשה: "וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִי וַיִּחַר אַפִּי בָהֶם וְאֶכְלֶם וְאַעֲשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל", ומפרש שם רש"י: "כֹּאֵן פִּתַּח לוֹ [במה שאמר 'ועתה הניחה לי'] פִּתַּח וְהוֹדִיעוּ, שֶׁהִדְבֵּר תְּלוּי בּוֹ, שֶׁאֵם יִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם לֹא יִכְלֹם".

למדים אנו, שהקב"ה אינו חפץ לכלות את עם ישראל, אלא שהדברים נאמרו בצורה כזאת כדי להביע את חומרת חטאם, וכדי לגלות את מסירות נפשו של משה, מנהיג האומה, למען ישראל.

חז"ל (קידושין לו ע"א) דורשים "בנים אתם לה' אלקיכם" - רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרוים בנים, שנאמר: 'בנים סבלים המה'. אפילו כאשר ישראל נכשלים ואינם עושים רצונו של מקום, הם קרויים בנים, בניו אהוביו של הקב"ה.

וכך כותב הספורנו בנוגע להמשך הפסוק:

"וַיֹּאמֶר ה' סִלַּחְתִּי כְּדַבְרֶיךָ – כִּשְׂאִמְרֹתַי אֶכְנֹוּ בְּדַבְרֶיךָ כִּבְרֵי סִלַּחְתִּי בִּזְהַר הָאוֹפֵן שְׂאתָה אֹמֵר".

מבט למורה

ניתן היה לומר, שעל אף שלא עלה במחשבה לפני הקב"ה להשמיד את עם ישראל, מן הפסוקים עולה שכביכול רצה זאת, וזאת כדי לקבוע בליבנו את הידיעה שכל זכות קיומנו נובעת מהליכתנו בדרכי ה', "אם אתם מקבלים התורה – מוטב, ואם לאו – שם תהא קבורתכם" (שבת פח ע"א).

אולם לא כך פני הדברים, לא עלה במחשבה לפני הקב"ה לכלות את עם ישראל, וזאת מפני שבניו אהובים לפניו בלא קשר למעשיהם, והכתוב משתמש בלשון חמורה רק כדי להדגיש את חומרת חטאם. בלימוד זה נחקק בלב התלמידים את ההבנה שאף כשאנו חוטאים ונכשלים ח"ו, לעולם אנו בניו אהוביו של הקב"ה - "וְיִשְׁכַּנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעְזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (מלכים א' ו, ג).

תפילת משה (פסוקים יג-ט)

מפסוקים אלה אנו לומדים על אהבתו הגדולה של משה רבנו לישראל. למרות הביזיונות שביזוהו, למרות מרידת העם בו ובקב"ה, ולמרות הכבוד הגדול שה' הציע לו, באמרו: "וְאַעֲשֶׂה אִתְּךָ לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ", משה רבנו חפץ אך ורק בטובתם של ישראל. וכך כותב הרש"י הירש:

"לא היה בלב משה אף רגש קל של מרידות כלפי העם הזה המורד בו, והסיכוי המזהיר להיות 'אברהם שני' – אב לעם ה' המיועד, לא היה בו כל פיתוי בעיניו".

כשליח ציבור אמיתי וכרועה נאמן, משה רבנו מוסר נפשו למען צאנו, מתפלל על ישראל בכל כוחו ומבטל את הגזירה האיומה. בדומה לזה מתוארת תפילתו של משה בספר שמות (לב, יא) לאחר חטא העגל - "וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו", וביארו חז"ל (ברכות לב ע"א): "מלמד שעמד משה בתפילה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחותו אחילו [סוג של מחלה]". "שמואל אמר: מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם [ויחל - לשון חלל, רש"י], שנאמר: 'ואם אין מחני נא מספרך'".

נאמר בפסוקים יג-טז: "וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִית בְּכַחַד אֶת הָעָם הַזֶּה מִקֶּרְבוֹ... וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי אִתָּה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִין בְּעֵין נִרְאָה אִתָּה ה' וְעִנְיָךְ עִמָּד עֲלֵהֶם... וְהִמָּתָה אֶת הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד, וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמֵךְךָ לְאֹמֶר, מִבְּלַתִּי יְכַלֵּת ה' לְהֵבִיא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֶם בַּמִּדְבָּר"

משה מבקש מהקב"ה לסלוח לעם ישראל כדי ששם שמים לא יתחלל בגויים, כפי שמסביר רש"י:

"ושמעו מצרים – ושמעו את אשר תהרגם. כי העלית – ...והם ראו אשר העלית בכוחך הגדול אותם [את ישראל] מקרבם [ממצרים]. וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שהטאו לך, אלא יאמרו שכנגדם [כנגד המצרים] יכולת להילחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להילחם.

...[והמצרים, לא יעלו בדעתם לומר שהדבר בא לישראל כעונש על מעשיהם] בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם, ועין בעין אתה נראה להם, והכול בדרך חיבת, ולא הכירו בך שניתקה אהבתך מהם עד הנה...

מבלתי יכולת וגו' – לפי שיושבי הארץ חזקים וגיבורים".

נאמר בפסוק יז: "וְעַתָּה יַגְדֵּל נָא כַחַ ה' כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְאֹמֶר"

משה מבקש שיגדל כוחו של ה' בעולם על ידי שישלח לישראל – שבכך יופיעו חלק מייג מידות רחמיו של הקב"ה שהתגלו למשה בהר סיני. כפי שכותב הרש"י הירש:

"הנה עתה הגיע השעה לגלות את נודל כוחך, כפי שזיכיתני להכיר את דרכי הנהגתך והודעת לי את הגודל האין סופי ורב הפנים של טובך".

נאמר בפסוק יח: "ה' אָרְךָ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד נִשְׂא עֵוֹן וְפָשַׁע וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶקֶד עֵוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵי עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים"

משה מזכיר חלק מיי"ג מידות של רחמים, מתוך בקשה שה' ינהג עם ישראל ברחמים ובוה יגדל כוח ה'. הפרשנים עוסקים בביאור המידות בהרחבה, בעיקר בספר שמות (לד, ה-ז), שם הן מוזכרות לראשונה.

"ה' אָרְךָ אַפַּיִם" - פירש רש"י בספר שמות: "מאריך אפו [משהה את כעסו] ואינו ממהר ליפרע, שמה יעשה [האדם] תשובה". ואצלנו מוסיף רש"י: "אריך אפיים לצדיקים ולרשעים". כלומר, אף מהרשע ה' לא ממהר להיפרע, אלא ממתין ומצפה אולי יעשה תשובה על חטאיו.

"וְרַב חֶסֶד" - ה' עושה חסדים רבים וגדולים עם בני האדם, הרבה יותר ממה שמגיע להם (על פי רש"י, אבן עזרא ואברבנאל בספר שמות).

"נִשְׂא עֵוֹן" - "אלו הזדונות" (רש"י בספר שמות).

"וְפָשַׁע" - "אלו המרדים, שהאדם עושה להכעיס" (שם).

המילה 'נושא' מוסבת גם על 'עוון' וגם על 'פשע', כאילו נאמר 'נושא עוון ונושא פשע', כלומר ה' סולח על כל סוגי העבירות כשהאדם חוזר בתשובה ושב אליו.

"וְנִקְהָ" - ה' מנקה את חטאי השבים בתשובה ומכפר עליהם.

"לֹא יִנְקָה" - פירש רש"י בספר שמות: "ורבותינו דרשו... ולא ינקה לשאינן שבים".

"פֶקֶד עֵוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵי עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים" - מסביר הרמב"ן (פסוק יז): "הוא [משה] לא התפלל למחול להם [לגמרי], אלא שישא להם ויאריך אפו ויפקוד עון אבות על בנים".

משה מבין שכדי לרומם את ישראל ולנקותם מהחטא החמור שבו נכשלו, יידרש תהליך משמעותי של תיקון. לכן הוא מבקש שהקב"ה ינהג עמהם במידה של רחמים, "פֶקֶד עֵוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵי עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רַבְעִים", ולא יפקוד עליהם את כל כובד חטאם מיד, אלא יחלק את תהליך הכפרה, ואת העונש לאורך דורות רבים. כך יוכלו בני ישראל לאורך הדורות לעשות תשובה, לתקן את מעשיהם ולהתנקות מהחטא.

מבט לתלמיד

בלימוד מידות אלו, הלקוחות מיי"ג מידות הרחמים, נעמיק את ההכרה בגודל חסדו של ה' בהנהגת עולמו - ה' מרחם על ישראל כרחם אב על בנו, עושה עמם חסדים גדולים יותר מהמגיע להם, סולח לחטאיהם הקלים והחמורים, ולא מעניש אותם מיד על חטאיהם, אלא ממתין ומצפה שיעשו תשובה.

הסליחה והעונש (פסוקים כ-כה)

נאמר בפסוק כ: "וַיֹּאמֶר ה' סְלַחְתִּי כְדָבָרְךָ"

הקב"ה קיבל את תפילתו של משה, שלא להעניש את עם ישראל בחומרה כפי שאמר בתחילה. חז"ל אומרים (ברכות לב ע"א):

”אשרי תלמיד שרבו מודה לו. אמר לו הקב”ה: משה, החייתני בדבריך”.

אין הכוונה שמה ניצח כביכול את הקב”ה או צדק ממנו, אלא שמה בדבריו כיוון לדעת עליון ודבק במידת רחמיו של ה', אשר מכוחה חשב לסלוח מתחילה.

מבט לתלמיד

”וַיֹּאמֶר ה' סִלַּחְתִּי כְדַבְרְךָ” - נזכיר לתלמידים שאנו חוזרים על פסוק זה מספר פעמים בפתיחה לתפילות יום הכיפורים, לאחר אמירת 'כל נדרי'. בפסוק זה מתגלה הנהגתו יתברך בעולם, בהיותו 'מלא רחמים', 'מוחל וסולח', כדברי הרצי”ה בשיחותיו (במדבר עמ' 141): ”ממשבר איום זה נתגלתה הסליחה לכל הדורות, המופיעה ביום הכיפורים, ויום הכפרה הכללי... 'סלחתי כדבריך'. וכן נאמר ביום הכיפורים הפסוק 'ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה', הנמצא אף הוא בפרשתנו... על ידי בירור ענין ארץ ישראל, נמשכת הסליחה והכפרה לכל פרטי עם ישראל”.

נאמר בפסוקים כא-כג: ”וְאֹלֵם חֵי אָנִי וְיִמְלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ. כִּי כָל הָאֲנָשִׁים הָרְאִים אֶת כְּבֹדִי וְאֶת אֶתְנִי אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבְמִדְבַר וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עָשָׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי. אִם יֵרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי”

ה' אומר למשה: אמנם סלחתי כדבריך שלא לכלות את ישראל חלילה, אך עדיין עליהם לשאת בעונש ולכפר על חטאם החמור, אלא שהעונש יבוא בצורה פחות קשה, וכך לא יתחלל שמו של הקב”ה בגויים, וכדברי רש”י: ”כבודי ימלא את כל הארץ, שלא יתחלל שמו... לא אמיתם פתאום כאיש אחד, אלא באיחור ארבעים שנה, מעט מעט”.

גם כשהקב”ה מעניש את ישראל על כישלונם, הדבר נובע מאהבתו אותם וכדי לרפאם מן החטא ולהשיבם למעלתם.

הגזירה הקשה שנגזרה על עם ישראל בעוון המרגלים, שיהיו נודדים במדבר ארבעים שנה, באה כדי לתקן את התנהגותם ולהשיבם למעלתם, כדי שיהיו מוכנים להיכנס לארץ.

חטא המרגלים נבע מחוסר הבנת ערכה של ארץ ישראל לעם ישראל. כישלונם עורר בקרב העם פחד מעמי הארץ החזקים ומעריהם הבצורות, ופחד מההתמודדות עם חיים לאומיים ארציים. אנשי הדור שנפל בחטא המרגלים יצאו זה עתה מ'בית עבדים' ורוח העבדות לא סרה מהם, לכן שלט פחד בנפשם והביא אותם למרוד בקב”ה.

הדור החדש שייולד במדבר כבן חורין יהיה משוחרר מכבלי העבדות והפחד, והוא יהיה ראוי לממש את הייעוד הגדול ולהיכנס לארץ ישראל, כפי שכותב האבן עזרא (שמות יד, ג):

”יש לתמוה, איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם, ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם?”

התשובה, כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו, והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה. הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט, לולי תפלת משה היה חולש את ישראל. והשם לבדו שהוא 'עושה גדולות' (איוב ה, ט) ו'לו נתכנו עלילות' (שמואל א' ב, ג) סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים, כי אין בהם כח להילחם בכנענים, עד שקם דור אחר דור המדבר, שלא ראו גלות והיתה להם נפש גבוהה”.

נאמר בפסוק כד: "עֲבָדֵי כָּלֵב עָקְבֵי הִיְתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָי וַהֲבִיאתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שְׁמָה וַיִּרְעוּ יוֹרְשָׁנָה"

הרש"ר הירש מציין את התואר המיוחד לו זכה כלב - "עֲבָדֵי כָּלֵב" - ומסביר: "עבדי כלב קם בנאמנות ובלא מורא למען האמת של העניין האלקי, וכך זכה להיקרא 'עבד ה'".

מבט לתלמיד

לאחר העיסוק בחטא העם ובעונשו, נדגיש את מידת השגחתו וטובו של הקב"ה, שבתוך הגזרה הקשה שנגזרה על ישראל, זכר ה' את כלב ש'רוח אחרת היתה עמו' והוציא את עצמו מתוך המרגלים, ונתן לו שכרו, "מרובה מידת הטוב ממידת פורענות..." (תוספתא סוטה ד, א).

נאמר בפסוק כה: "וְהָעַמְלָקִי וְהַפְּנִיעִי יוֹשֵׁב בְּעֵמֶק מְחָר פָּנּוּ וַסְעוּ לְכֶם הַמְדַבֵּר דְּרָךְ יַם סוּף"

גם כאן ניכרת אהבת ה' לישראל - למרות חטאם החמור ועונשם החמור, דאג להם ה' והצילם מכל סכנה, כפי שמסביר אור החיים הקדוש:

"כוונת הודעה זו כאן... לצד שהחליט ה' שכל הדור לא יבואו לארץ וימותו במדבר, והוא אמר שלא ימיתם כאיש אחר, ולזה צריכין להתעכב במדבר זמן ארוך... ויש צד לומר שישבו שם כל הזמן ההוא [ולא יצטרכו לנדוד ממקום למקום], לזה אמר 'והעמלקי וגו', פירוש ואינם יכולין להתעכב במקום זה, שאתם עלולים ליפול לפניהם".

פירוט העונש (פסוקים כו-לה)

נאמר בפסוק כו: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר"

בפסוקים אלה חוזרת התורה בהרחבה על העונש שנאמר למשה בפסוקים הקודמים. מסביר האברבנאל:

"לפי שמושה לא אמר לישראל הגזירה שנגזרה עליהם שימותו במדבר, בתקוותו לשוב ולהתפלל עליהם ואולי ישוב השם מחרון אפו, לכן אמר יתברך המוכיח למשה, שהיה שותק ומעלים מהם מה שנגזר. 'עד מתי לעדה הרעה הזאת' - כלומר עד מתי תעלים גזירתם".

בפסוקים הקודמים ראינו את מסירותו הרבה ואהבתו הגדולה של משה רבנו לעם ישראל. על אף שביזוהו התפלל למענם וביקש את טובתם במסירות ובנאמנות. משה רבנו לא הסתפק בזה, אלא ניסה בכל מאודו להמתיק כמה שיותר את הגזירה. לכן נמנע מלספר לעם על עונשו, מתוך תקוה שיוכל להרבות בתפילה ולהשיב את חרון אף ה'.

נאמר בפסוק כז: "עַד מָתִי לְעֵדָה הָרְעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי אֵת תְּלוּנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי שְׁמַעְתִּי"

ישנה כפילות בפסוק - 'העדה הרעה... אשר המה מלינים'. וכן בחציו השני - 'תלונות בני ישראל... אשר המה מלינים'.

רש"י נדרש לכפילות זו ומבאר:

"עד מתי לעדה הרעה הזאת – אלו המרגלים..."

אשר המה מלינים – את ישראל 'עלי' (גורמים לאחרים להתלונן)."

עיקר האשמה מופנית כלפי המרגלים שהסיתו את העם, הם ה"עדה הרעה" שבה עוסק הפסוק.

נאמר בפסוק לג: "יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם..."

כותב הרש"ר הירש:

"הרי כאן ביאור חי למידת 'פוקד עון אבות על בנים'. כתוצאה טבעית בלתי נמנעת גם הבנים לוקים בעונש שנגזר על הוריהם. אולם השתתפות זו של הבנים בסבל תהיה להם לישועה, שכן ארבעים שנות המסע במדבר יחדירו בישראל את רוח התורה ויקנו לו את מידת הביטחון בה".

עם כל הסבל שנשאו בני דור המרגלים כעונש על עוון אבותיהם, ההליכה אחרי ה' במדבר, "בארץ לא זרועה" (ירמיה ב, ב), היתה לטובתם. בשנות ההליכה במדבר חיזקו בני ישראל את דבקותם וביטחונם בה' והכשירו את נפשם למדרגתם החיים המתאימה לארץ ישראל. כך השתחררו מהקלוקל הנורא של חטא המרגלים והוכשרו לחיים בארץ.

נאמר בפסוק לד: "במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה"

כתב על כך הרש"ר הירש: "היחס המספרי שבין שיעור זמן העונש לבין שיעור זמן החטא, יזכיר להם את החטא כל זמן העונש". כך יפעל העונש את מטרתו ויעורר את ישראל לשוב בתשובה על אותן נקודות שבהן כשלו בחטא המרגלים.

עונשם של המרגלים (פסוקים לו-לח)

נאמר בפסוק לו: "וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'"

המרגלים דיברו דברי שקר והוציאו דיבה על ארץ ישראל, ועל ידי כך המסו את לב אחיהם והניאו את לב העם מלעלות לארץ. בכך החטיאו את העם כולו וחטא הרבים נתלה בהם, לכן נענשו בעונש חמור כל כך.

נאמר בפסוק לח: "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם ההלכים לתור את הארץ"

"חיו מן האנשים ההם" - התורה מדגישה שאל מול עונשם החמור של המרגלים שמתו במגפה, יהושע וכלב נשארו בחיים. הם הלכו עם המרגלים לתור את הארץ, אך בניגוד לחבריהם היו מלאים באהבה וחיבה לארץ הקודש והבינו את ערכה ואת חיוניות החיבור בין העם לארצו. מתוך חיבה זו הבינו שהגיע זמן קיום ההבטחה לאבות לרשת את הארץ, ואמרו בגבורה ומתוך אמונה גדולה: "טובה הארץ מאד מאד", ולא נפלו בחטא.

המעפילים (פסוקים לט-מה)

נאמר בפסוקים ט-מ: "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל רֹאשׁ הַהָר לֵאמֹר הֲנִנוּ וְעַלִּינוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' כִּי חָטָאנוּ"

לאחר שמיעת הדברים הקשים מפי משה, מתחילים בני ישראל בתהליך של חרטה ותשובה וחפצים לתקן את חטאם. כנגד מה שאמרו בזמן החטא "הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרֵימָה" (פסוק ג), הם רוצים להתחזק ולעלות לארץ, כפי שכתב הנצי"ב בהעמק דבר: "רצו לשוב מעין החטא, וקיבלו על עצמם למסור נפשם על הכניסה לארץ גם שלא בצירוף ארון ה' ומשה".

נאמר בפסוקים מא-מב: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לָמָּה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי ה' וְהִיא לֹא תַעֲלֶה. אֵל תַּעֲלוּ כִּי אֵין ה' בְּקִרְבְּכֶם"

יש לשאול: מאחר שרצונם של המעפילים לעלות נבע מרצונם לתקן את החטא ולשוב בתשובה, מדוע משה לא מחזק אותם ולא שולח את ארון ה' איתם? מדוע משה מזהירם: "אֵל תַּעֲלוּ כִּי אֵין ה' בְּקִרְבְּכֶם"? וכפי ששואל רבי יצחק עראמה בספרו עקדת יצחק:

"אחר שהעפילו לעלות אל ראש ההר ללכת אחרי ה' למה "ארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה"? ולמה ננעל שער התשובה לפניהם?"

תשובה לשאלה זו ניתן למצוא בדברי משה רבנו (בפסוק מג): "...כִּי עַל כֵּן שָׁבַתְּם מֵאַחֲרֵי ה' וְלֹא יִהְיֶה ה' עִמָּכֶם."

מסביר הנצי"ב בהעמק דבר: "אף על גב שטוב לתקן החטא בדבר שחטא, אבל לא במקום שהתשובה עצמה גם כן נגד דבר ה', ומסירות נפש כזה אינו מתקבל".

לא יתכן לתקן את החטא בעליה לארץ, אם ה' גזר שלא יעלו לארץ, ואף אם נראה להם בסברתם שזו דרך התיקון הראויה, אין זה רצון ה'.

מבט לתלמיד

כשאדם חוטא בחטא חמור ונגזר עליו גזר דין, הדרך הטובה היא לקבל את הדין שנקבע על ידי הקב"ה ולקבל את הייסורים באהבה. בתוך העונש עצמו טמונה דרך התשובה הישרה והרצויה.

ניתן להוסיף ולומר, שההתנערות המהירה מהחטא החמור של מאיסת ארץ חמדה, כאילו היה זה דבר של מה בכך, מצביעה על תשובה חפוזה שאינה עמוקה ושלמה כדרוש, כדברי האברבנאל:

"ואין ספק שישראל באמרים 'הננו ועלינו', לא עשו תשובה גמורה... ולכך לא הצליחו במעשיהם ולא קיבל הקב"ה תשובתם".

משה הזהיר את המעפילים באופן מפורש, "אֵל תַּעֲלוּ כִּי אֵין ה' בְּקִרְבְּכֶם", אך המעפילים לא שמעו בקולו ועלו, לכן נענשו בעונש כה חמור, כפי שכתב רבנו אברהם בן הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי ה' (פרק ח):

"לא כל הרוצה ליטול את ה' יטול' (ברכות פ"ב, מ"ח), והלא יודע אתה כי כשם שנענשו ישראל בעניין המרגלים כשנתיראו להיכנס לארץ כנען ולעשות מלחמה עם בני ענק, אף שהיתה עליהם השגחת ה' יתעלה, כך נענשו באותו עניין עצמו, על צאתם למלחמה, למרות שכבר הסיר מעליהם ה' יתעלה את הסרו והשגחתו והגדיר הכתוב מעשה זה כחוצפה ועזות פנים: 'ותזידו ותעלו ההרה' (דברים א, כג), ומה גם שהזוהרו במפורש לבל יעשו כן".

ריבוננו של עולם קבע, שתיקון חטאם של המרגלים יבוא על ידי תהליך ארוך ושורשי של הליכה במדבר ארבעים שנה, כפי שהסברנו, ולא על ידי התעוררות רגעית (אף על פי שהיא יקרה וחשובה), גם אם היא באה מתוך נכונות למסירות נפש. תהליך התשובה צריך להיות בנוי על פי הדרכה אלקית המכירה את נפש האדם ומצב הדור, וטוב היו עושים אם היו נכנעים לפני ה' ומקבלים בענוה את דינו של הקב"ה ולא מתפרצים כנגד רצון ה'.

מבט לתלמיד

כשם שאנו מצווים לשמוע בקול ה' כאשר ה' מבטיח לנו את ארצנו, ואז עלינו לעלות ולרשת את הארץ ולא לירא מהעמים, כך אנו מצווים לשמוע בקולו כאשר הוא מעניש אותנו ואומר לנו: "לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם" ולקבל את גזר הדין באהבה.

תיקון חטא המרגלים

כתב רבי יששכר שלמה טייכטל בספרו **אם הבנים שמחה** (פרק שלישי עמ' 260): "על כן במידה שהיו משתמשים אז אבותינו לקלקל השקת ישראל לארץ ישראל, בה במידה מחויבים אנו להשתמש להלהיב בליבם ולהבעיר בקרבם איש החמדה לארץ ישראל... ובוזה נשלם החוב בישא [החוב הרע] הנ"ל, ויתקרע השטר ויתוקן הקלקול, ויסתלק הקטנור ויתגבר הסנגור".

ומרן הרב קוק כתב בקריאתו הגדולה לארץ ישראל (מאמרי הראי"ה עמ' 324): "לעורר את האהבה הישנה לציון, להיאחז בה וליישבה – בהבלי אדם ובעבותות אהבה".

ברוך ה' זכינו לכך, שבדורות האחרונים יהודים רבים מלאים בחיבת הארץ ומוכנים למסור את נפשם ומאודם לקיים את מצוות ה' "וירשיתם אתה וישבתם בה" (דברים יא, לא). רבים שילמו על כך בחייהם ורבים מוכנים להמשיך ולהיאבק על אחיזתנו בארץ ובמידת הצורך אך לשלם על כך בחייהם. בכך אנו זוכים להצטרף לתהליך התשובה והתיקון של חטא המאיסה בארץ חמדה.

רעיונות מרכזיים בפרק יד

יהושע וכלב מחזקים את העם באמונה וביטחון בה'

- גבורתם של משה ואהרן, יהושע וכלב – הצליחו לעמוד אל מול פחדו של העם וחסרון אמונתו בלי להתייאש, ואדרבה – ניסו לחזק את העם ולהפיח בו אמונה וביטחון.

תפילת משה

- מסירות הנפש של משה רבנו על ישראל בכל עת ובכל מצב – אף כשפושעים וחוטאים כלפי שמים וכנגדו.

הסליחה והעונש

- אהבת ה' לישראל – גם כשהם נופלים וחוטאים הם קרויים בניו, הוא שוכן בקרבם לעולם, לא יעזבם ולא יטשם.
- קשר ישראל עם ה' – כשעם ישראל נופל חס ושלום, מתחלל שם שמים בגויים. ומנגד, כשעם ישראל מתעלה, מתגדל שם שמים בעולם.
- הנהגת השכר של ה' – נותן שכר טוב ליראיו ולעושי דברו באמונה.
- הנהגת העונש – הקב"ה מנהיג את עמו במידת החסד והרחמים גם בזמן שהוא מעניש אותם על חטאם.
- מטרת העונשים - העונשים שה' גוזר מכוונים לטובתם של החוטאים ולתיקונם, ובתוכם טמון תהליך של תיקון ותשובה, המרומם את החוטאים מנפילתם. ההליכה במדבר ארבעים שנה תבנה בקרבם של ישראל יחס נכון לארץ ומידת גבורה וביטחון.
- חומרת המאיסה ב'ארץ חמדה' – בעטיה לא נכנס דור המדבר לארץ.
- שבחה של ארץ ישראל - "טובה הארץ מאוד מאוד" ברוחניות ובגשמיות. ארץ ישראל מבורכת בשפע גשמי ומביאה את ישראל למעלות רוחניות עליונות.

המעפילים

- קבלת הדין – כשאדם נענש על חטאו, עליו לקבל את גזר הדין ואת הייסורים באהבה, גם אם תהליך התשובה עלול להיות כואב וממושך.
- תיקון חטא אינו יכול להעשות על ידי מעשים המנוגדים לרצון ה'.
- תיקון חטא המרגלים - ריבוי אהבת הארץ. בדורנו זכינו שיהודים רבים מוסרים נפשם ומאודם על הארץ, ומתוך כך חטא המרגלים הולך ומתכפר.

פרק טו

הקדמה

בעקבות חטא המרגלים נענשים בני ישראל בעונש חמור ביותר - נגזר עליהם למות במדבר בלי להיכנס לארץ ישראל. כתוצאה מכך עלול להתפתח חשש בלב העם שמא חס וחלילה ה' עזבם לגמרי, וגם בניהם לא יזכו להיכנס לארץ.

פרקנו פותח במצוות הנהגות בארץ ישראל, מביא את העם להכרה בערכה של ארץ ישראל ובקדושתה, ובכך מהווה תיקון לעוון המרגלים. כשעם ישראל מגיע לארצו, הוא עובד את האדמה ומגדל את גידוליה ובעמל כפיו הופך את החיטה לסולת ואת הענבים ליינ ומעלה אותם לפני ה' למנחה ונסך. בבית המקדש מתגלה ומתברר החיבור בין עם ישראל לארצו, וכדברי הרצ"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 141):

"...מתוך כישלון חטא המרגלים מתברר ענין ארץ ישראל על ידי מנחות ונסכים, שהם ממעשי האדם מפרי אדמת ארץ ישראל, קרבן לה'... המנחות והנסכים השייכים לעבודת בית המקדש, אשר בו מתגלה מרכזיות קדושת הארץ..."

מלבד זאת, הציווי על המנחות והנסכים מבשר לישראל שלא סרה אהבת ה' מהם, וגם אם חומרת חטאם הביאה לכך שנמנעה מהם הכניסה לארץ, בניהם יזכו להיכנס לארץ, לשבת בה ולאכול מפירותיה.

בתחילת הפרק (פסוק ב) נאמר: "כִּי תֵבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֵיכֶם אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם", ורש"י מבאר: "בישר להם שיכנסו לארץ".

הרמב"ן מרחיב ומסביר:

"ואולי היה זה עתה לנחמם ולהבטיחם, כי היו נואשים לאמור, מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה, ואם יחטאו גם הבנים. לכן ראה הקב"ה לנחמם, כי בצוותו אותם במצוות הארץ, הבטיחם שגלוי לפניו שיבואו וירשו אותה".

מבט לתלמיד

ניתן לתאר לתלמידים את הצער הנורא שירד על מחנה ישראל בעקבות הבשורה הקשה שלא יזכו להיכנס לארץ ישראל, ואת החשש שהתגנב לליבם שמא אינם ראויים עוד לרשת את הארץ, ושמא אף בניהם לא יזכו לרשתה. מתוך תיאור זה נוכל לקרוא את הפסוקים הראשונים בפרקנו ולתאר את שמחת העם לשמע מצוות אלו, המשיבות את ביטחונם באהבת ה' אליהם, בבחירתו בהם, ובקיום הבטחת הארץ לזרעם.

בפרקנו ששה נושאים עיקריים:

1. מנחות ונסכים
2. מצוות הפרשת חלה
3. קרבן שגגת עבודה זרה של ציבור ויחיד
4. והנפש אשר תעשה ביד רמה
5. המקושש עצים בשבת
6. פרשת ציצית

מנחות ונסכים (פסוקים א-טז)

מבט למורה

כהקדמה לדיני הקרבנות שבפסוקים הבאים, נזכר במספר נקודות הנוגעות לענייני הקרבנות בכלל, ולקרבנות עולה ושלמים בפרט:

הקרבנות אינם צורכו של הקב"ה, "לא אֶקַח מִבֵּיתְךָ פֶּךָ מִמִּקְלָאֲתֶיךָ עֲתוּדִים, כִּי לִי כֹל חֵיטְוֹ יָעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְפָּ" (תהלים נ, ט-י), אלא כפי שכתוב שם בהמשך (פסוק יד): "זָבַח לְאַלְקִים תּוֹדָה", ומפרש רש"י (שם): "התוודה על מעשיך ושוב אלי, זהו זבח שאני חפץ בו". כלומר עיקר מטרת הקרבן היא לרומם את האדם ולקרבו לעבודת ה' - בעשיית תשובה, בהטבת דרכיו, בהודיה לה' על כל טובותיו ובהתחזקות בלימוד התורה.

קרבן עולה - קרבן עולה מכפר על ביטול מצוות עשה או על לאו הניתק לעשה, וכן ניתן להביאו בתורת נדבה מתוך רצון להתקרב לה' ו"להשיג דעת אלקים" (ראה העמק דבר שמות יח, יב), להבין את תורתו ולהתחזק בעבודתו.

קרבן שלמים - מביא השלמים מבקש לשבח את ה' ולהודות לו על כל הטוב והחסד שגומל עמו. קרבן זה בא בנדבה, כאשר מלאו ליבו של אדם להודות לה' ולשבחו. אדם שאירע לו נס מיוחד, עליו להביא קרבן שלמים ולהודות לפני ה' על החסד המיוחד שעשה לו, כמו שנאמר בתהלים (קז, כ-כא): "יִשְׁלַח דָּבָרוֹ וַיִּרְפְּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם. יוֹדוּ לַה' חֶסֶדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם".

למדנו בחומשים הקודמים על חלק מהמנחות והנסכים בקצרה: בספר שמות למדנו על נסכי עולת התמיד: **"וַעֲשֹׂהְךָ סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כְּתִית רְבַע הַהֵיזֵן וְנִסְךָ רְבִיעֵת הַהֵיזֵן זָיִן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד"** (שמות כט, מ), ובספר ויקרא (פרק כג) הוזכרו בקצרה מנחות קרבנות המועדים ונסכיהם.

בפרשה זו מפרטת התורה את דיני המנחות והנסכים הבאים עם הקרבנות.

נאמר בפסוק ב: **"כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְכֶם"**

חז"ל דורשים על כך בספרי: **"בא הכתוב ללמדך שלא נתחייבו ישראל בנסכים אלא מביאתם לארץ"**. **בגמרא בקידושין** (לז ע"ב) כתוב שחיוב הנסכים לא חל מיד בכניסה לארץ, אלא רק לאחר ירושה ושיבה - לאחר כיבוש הארץ וחלוקתה לשבטים.

מצוה זו התלויה בביאת הארץ מזכירה לעם ישראל שבניהם עתידים לרשת את הארץ שהובטחה לאבותיהם, וה' לא עזבם.

לא כל המנחות והנסכים תלויים בביאת הארץ, שהרי בפסוק שהזכרנו מחומש שמות מוזכר קרבן התמיד שהקריבו במדבר בימי המילואים ומוזכרים בו גם המנחה והנסך הבאים עם הקרבן, וכדברי רש"י (קידושין כט ע"ב ד"ה ר' ישמעאל):

"ואף על גב דכתיב במילואים 'וזה אשר תעשה על המזבח' וכתיב ביה נסכים בעולת התמיד, בקרבן ציבור הוא דהוון [הוא שהיו נסכים] אבל היחידים לא נתחייבו בנסכים אלא מביאת הארץ ואילך לאחר ירושה ושיבה".

כלומר פרשתנו עוסקת בעיקר בנסכי היחיד (שלא קרבו במדבר), וחיובם יחל רק לאחר כיבוש הארץ וירושתה. פרטי הדינים שבפרשה שייכים בחלקם גם למנחות ולנסכים של קרבנות הציבור.

קרבנות הטעונים מנחות ונסכים

נאמר בפסוק ג: "וַעֲשִׂיתֶם אִשָּׁה לְה' עֹלָה אוֹ זֶבֶח לְפָלֵא נֹדָר אוֹ בְנִדְבָה אוֹ בְמַעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לְה' מִן הַבֶּקֶר אוֹ מִן הַצֹּאן"

המשנה במסכת מנחות (צ"ב) מבררת באלו קרבנות מביאים מנחה ונסך יחד עם הקרבן :

"כל קרבנות הציבור והיהודי טעונין נסכים, חוץ מן הבכור והמעשר והפסח והחטאת והאשם, אלא שחטאתו של מצורע ואשמו טעונין נסכים".

המנחות והנסכים באים עם קרבנות עולה (של בהמה), או עם קרבנות שלמים, בין שהם קרבנות יחיד ובין שהם קרבנות ציבור (ועם חטאת ואשם של מצורע). מביאים סולת למנחה ויין לנסך. את הסולת בוללים בשמן זית, כפי השיעור המפורש בתורה, וכולה נשרפת על גבי המזבח, ומנחה זו נקראת "מנחת נסכים", לפי שמביאים עם המנחה יין שאותו מנסכים על גבי המזבח.

מבט לתלמיד

נזכיר לתלמידים את משמעות המושגים 'נדר' ו'נדבה' ונחדד את ההבדל ביניהם :

כשאדם רוצה להתחייב בקרבן, ביכולתו להשתמש באחת משתי לשונות :

א. לשון נדר: "הרי עלי [עולה]" - 'אני מתחייב להביא עולה'. בלשון זו מתחייב האדם להביא קרבן כל שהוא. לכן אם הפריש כבר בהמה לקרבן ומתה או אבדה, הרי הוא 'חייב באחריותה' וחייב להביא בהמה אחרת תחתיה.

ב. לשון נדבה: "הרי זו [עולה]" - 'בהמה זו מוקדשת לקרבן עולה'. בלשון זו מתחייב האדם להעלות את הבהמה המסוימת שלפניו לקרבן. לכן אם הבהמה שנדב מתה או אבדה - אינו חייב באחריותה ואינו צריך להביא בהמה אחרת תחתיה, שהרי לא התחייב אלא בבהמה זו.

הקרבנות הבאים בנדבה הם קרבן עולה ושלמים.

התורה ממשיכה ומפרטת: "מִן הַבֶּקֶר אוֹ מִן הַצֹּאן" - דווקא קרבן הבא מן הבקר או מן הצאן טעון נסכים, למעט עולת העוף שאינה טעונה נסכים (ראה מנחות שם).

"לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לְה'" - מסביר רש"י (ויקרא א, ט): "ניחוח - נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני". בהבאת הקרבן אנו מביעים את רצוננו ונכוונתנו לעבוד את ה' בכל יכולתנו, ובכך אנו ממלאים את רצונו.

בפסוקים ד'-י"א מוזכרות מידות הסולת, השמן והיין הבאים כמנחה ונסכים עם הקרבנות השונים :

עשרון - מידת נפח לדברים יבשים שנהגה בימי קדם (במשקל: 2.2 ק"ג לשיטת החזון איש; 1.6 ק"ג לשיטת רבי חיים נאה).

הין - מידת נפח לנוזלים שנהגה בימי קדם (7.2 ליטר לשיטת החזון איש; 4.1 ליטר לשיטת רבי חיים נאה).

בטבלה שלפנינו מפורטת מידת המנחות והנסכים הבאים עם כל קרבן :

כבש (פסוקים ד-ה)	איל (פסוקים ו-ז)	פר (פסוקים ח-י)
------------------	------------------	-----------------

סולת	עשרון	שני עשרונים	שלושה עשרונים
שמן	רביעית ההין	שלישית ההין	חצי ההין
יין	רביעית ההין	שלישית ההין	חצי ההין

נאמר בפסוק ו: "או לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרנים בלולה בשמן שלשית ההין"

פירש רש"י: "ואם איל הוא". המילה 'או' משמשת בתורה פעמים רבות במקום המילה 'אם'. כאן כוונת הפסוק היא - אם תעלה איל לקרבן, שיעורי מנחתו יהיו שונים משיעורי המנחה שנאמרו בצאן ופורטו בפסוקים הקודמים.

נאמר בפסוק יא: "ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים או בעזים"

חז"ל מסבירים (מנחות צא ע"ב) שהפסוק שב ומפרט את סוגי הבהמות ללמדנו שהמנחות באות בכמויות הנזכרות בכל סוגי הבהמות מאותו המין. "ככה יעשה לשור", ללמד שדינו של העגל כדין השור, ו"לאיל", ללמד שאין הבדל בין איל בן שנתיים לאיל בן שלוש, וכן על זה הדרך.

נאמר בפסוק יב: "כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם"

מסביר רש"י: "כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן, ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם". גם אם הבהמות הקרבות הן מאותו מין ומאותו סוג קרבן, יש להביא נסכים כמספר הקרבנות, לכל קרבן נסך משלו.

הקשר בין מנחות ונסכים לבין קבלת הגר

נאמר בפסוק יג: "כל האזרח יעשה ככה את אלה"

מודגש שדווקא "האזרח" - יהודי, מתחייב בהבאת מנחה ונסך עם קרבנו. אף שגוי יכול לנדב קרבן, אינו מביא עמו מנחה ונסך.

נאמר בפסוקים יד-טו: "וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדדתיכם ועשה אשה ריח ניחח לה' באשר תעשו כן יעשה... חקת עולם לדדתיכם ככם כגר יהיה"

בניגוד לגוי שאינו מביא נסכים עם קרבנו, גר שהתגייר מביא נסכים כישראל.

בפסוק מודגש שגם לדורות דינו של הגר הוא כישראל, "או אשר בתוככם לדדתיכם". מדוע דווקא ביחס למצוות נסכים התורה מדגישה זאת?

כתב הרש"ר הירש (בפסוק טז):

"...היה צורך לומר בייחוד שהגרים חייבים וראויים להביא נסכים; ובהקשר זה הכתוב מכריז שהגר הוא כאזרח לכל דבר, בזכויותיו ובמעמדו. כי הקדוש ברוך הוא הבטיח

לאבות שהוא יעצב במישרין את גורל בניהם והבנים יירשו את הארץ שהבטחה זו עתידה להתקיים בה; אך הגר מחוסר ייחוס אבות ואיננו נוטל חלק בארץ. שמו מעיד עליו שהוא 'מחוסר קרקע'. ולפיכך... יש צורך לומר במיוחד שהגר הוא כאזרח לעניין נסכים. אף הוא עומד תחת השגחתו הישירה של ה': 'ככם כגר יהיה לפני ה', ובזכות זה מובטח לו קיומו האנושי והאזרחי בארץ, אף על פי שאין הוא נוטל בה חלק; ולפיכך שוויון הגר לעניין נסכים כבר כולל את שוויונו לכל דבר. במקומות רבים הזהירה התורה על זכותו של הגר, אך כאן בפרשת נסכים הוא המקור הראשי לשוויון זכויותיו לכל דבר שבתורה, ויש בכך כדי להורות על החשיבות הגדולה של מצוות נסכים".

אמנם לגר אין חלק ונחלה בארץ, אך הוא שווה זכויות לכל דבר שבתורה, גם לגבי מצוות הקשורות בשיבת העם לארצו, כמו המנחות והנסכים המבטאים את הקשר העמוק של עם ישראל לארץ ישראל. מתוך שיש לו חלק במצוות שבמבט ראשון היה מקום לומר שאיננו שייך בהן, אנו למדים על המצוות כולן, "בא הכתוב והשווה את הגר לאזרח בכל מצוות שבתורה" (ספרי בעלתך עא).

חז"ל (כריתות ט ע"א) לומדים מהדגשה זו על אופן קבלת הגר לעם ישראל בדורנו, וזו לשונם:

"תניא, רבי אומר: 'ככם' – כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם [זריקת דם הקרבנות שהוקרבו לפני מתן תורה], אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים... אלא מעתה, האידנא [עכשיו] דליכא [שאינן] קרבן לא נקבל גרים? אמר רב אחא בר יעקב, 'וכי יגור אתכם אשר בתוכם [לדורותיכם] וגו'".

לדברי חז"ל, פסוקים אלה אינם עוסקים בקרבן רגיל שמביא הגר בתורת נדר או נדבה, אלא בקרבן שבא כחלק מהליך הגיור. התורה מדגישה שגם בדורות שאין לנו בית מקדש ולא ניתן להקריב קרבנות, ניתן לקבל גרים.

נאמר בפסוק טז: "תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם"

אומרים חז"ל בספרי: "בא הכתוב והשווה גר לאזרח בכל מצוות שבתורה".

הגר שווה לישראל בכל דבר על אף שלא גדל כיהודי. זאת בשל מסירותו הגדולה ומוכנותו לוותר על חייו הנוחים כדי להתקרב לה' ולעובדו, כפי שכתב בעל ספר החינוך (מצוה תלא):

"אשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו, ויבוא לחסות תחת כנפי אומה אחרת

באהבתו אותה, ובבחירתו באמת ושנאת השקר".

התורה מלמדת אותנו לא להתייחס לגר כאל נטע זר בתוכנו, אלא לראותו כחלק בלתי נפרד מעם ה'.

מבט לתלמיד

מצוות רבות בתורה עוסקות ביחס הראוי מצדנו לגר - לאוהבו, לגמול עמו טובה ולא להרחיקו. חלק ממצוות אלו פגשו הילדים בחומשים הקודמים, כמו: "וגר לא תזנה ולא תלחצנו" (שמות כב, כ), "וכי יגור אתך גר בארצך לא תונו אתו. פאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך... " (ויקרא יט, לג-לד). מלבד השוואת הגר למעמדו של הישראל בעקבות התמסרותו המיוחדת, התורה מצווה אותנו לשמור על כבודו של הגר שאין מי שיחלץ לעזרתו, כפי שכותב ספר החינוך במקום אחר (מצוה סג): "על בן

הזהירנו בזה האיש שהוא בינינו בלי עוזר וסומך, ויש כה ביד כל אחד ואחד ממנו עם אוהביו עליו, לבל נעביר עליו את הדרך [נפגע בו] כלל אפילו בדברים כאילו הוא כאחד ממנו".

מצוות הפרשת חלה

מצוות חלה היא המצוה השנייה שניתנה בסדר המצוות המהוות תיקון לחטא המרגלים ומחברות את עם ישראל לקדושת הארץ, ובעוד המנחות והנסכים שייכים לעבודת בית המקדש, מצוות חלה נוהגת בביתו הפרטי של האדם, וכדברי הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 141):

"...מתוך כישלון חטא המרגלים מתברר ענין ארץ ישראל על ידי מנחות ונסכים, שהם ממעשי האדם מפרי אדמת ארץ ישראל, קרבן לה... ומן המנחות והנסכים השייכים לעבודת בית המקדש, אשר בו מתגלה מרכזיות קדושת הארץ, נמשכת מצוות חלה לביתו של כל אדם פרטי מישראל, אשר אף היא 'תרומה' 'מלחם הארץ' המופיעה רק 'בבאכם אל הארץ'".

נאמר בפסוקים יח-יט: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה, וְהָיָה בְּאֲכֹלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תְּרִימוּ תְרוּמָה לָהּ"

מצוות חלה, אף היא כמו מצוות נסכים, נוהגת מן התורה רק בארץ ישראל, כמפורש בפסוק. ואמנם מדברי חכמים יש להפריש חלה גם בחו"ל, אבל זה רק כדי שלא תשכח מצוות חלה מישראל.

גם מצוה זו ניתנה בסמוך לגזירה הקשה שנגזרה על בני דור המדבר שלא יכנסו לארץ. אף מצוה זו מראה לישראל שאהבת ה' אליהם לא פסקה והבטחת הארץ לזרעם במקומה עומדת. בניהם עתידים להיכנס לארץ, לכובשה וליישבה, לזרוע את אדמתה ועל ידי כך להתחייב גם במצוות הפרשת חלה "מִלֶּחֶם הָאָרֶץ".

בספר החינוך (מצוה שפה) מובא טעמה של מצוות חלה, וזו לשונו:

"משרשי המצוה, לפי שחיותו של אדם במזונות ורוב העולם יחיו בלחם, רצה הקב"ה לזכותנו במצוה תמידית בלחמנו, כדי שתנוח ברכה בו [בלחם] על ידי המצוה.

גם למען יחיו בו משרתי ה', העוסקים תמיד בעבודתו, והם הכהנים, מבלי יגיעה כלל. שאילו בתרומת הגורן יש להם עמל להעביר התבואה בכברה ולטחון אותה. אבל כאן יבוא חוקם מבלי צער לכולם".

כשאדם נוטל מהלחם, שהוא הבסיס הקיומי של חייו, ומרים ממנו תרומה למשרתי ה', בכך הוא מחבר את חיי היום יום שלו אל הקודש, ועל ידי כך מתברך מעשה ידיו. הפרשת החלה מזכירה לנו שאיננו אדונים על כל אשר לנו אלא הכל מתנת ה'.

מצוות חלה נוהגת גם בזמן הזה והילדים עשויים להיפגש אתה בחיי היום יום, לכן חשוב להדגיש את פרטי המצוה העולים מלימוד הפסוקים.

נאמר בפסוק יח: "בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה"

חז"ל לומדים מפסוק זה, שבזמן הזה שרוב ישראל אינם מתגוררים בארץ, חיוב חלה אינו מן התורה, וכך נפסק להלכה בשולחן ערוך (יורה דעה שכב, ב):

"אין חייבים בחלה מן התורה אלא בארץ ישראל בלבד... ובזמן שכל ישראל שם, שנאמר: 'בבואכם' – ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם. לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא בארץ ישראל, אינה אלא מדבריהם [מדרבנן]."

נאמר בפסוק כ: "ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה"

"ערסתכם" - "מכיון שהיא נותנת את המים, כאשר המים ניתנים בקמח ונוצרת עיסה של בצק. המפריש לוקח חתיכה מהבצק, מברך על ההפרשה ומביא לכהן.

חז"ל (עירובין פג ע"א-ע"ב) לומדים מפסוק זה מהו גודלה המינימלי של העיסה שממנה חייבים להפריש:

"תנו רבנן: 'ראשית ערסתכם' – כדי עיסותיכם. וכמה עיסותיכם? כדי עיסת המדבר. וכמה עיסת מדבר? כשיעור שבעה לוגין וביצה וחומש ביצה."

במידות של ימינו מדובר ב-1.666 ק"ג קמח, ונוסח הברכה הוא: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להפריש חלה."

למעשה, גם מעיסה המכילה קמח בכמות של 1.200 ק"ג ומעלה מפרישים חלה, מכיון שישנן דעות בפוסקים שכבר מכמות זאת העיסה חייבת בחלה, מכל מקום אין מברכים אלא מ-1.666 ק"ג קמח ומעלה.

נאמר בהמשך הפסוק: "בתרומת גרן בן תרימו אתה"

"בתרומת גרן" - היא תרומה גדולה, התרומה הראשונה המופרשת מן התבואה. וכך דורשים חז"ל בספרי: "הקיש חלה לתרומת גורן, מה תרומת גורן דיה באחת מאלף אף חלה דיה באחת מאלף".

מן התורה אין ליחלה המורמת מהעיסה שיעור, אלא די לתת כלשהו. חז"ל לומדים זאת מההשוואה לתרומה גדולה, שגם לה אין שיעור מהתורה. אולם חכמים קבעו שיעור מינימלי להפרשה - 1/24 מהעיסה לאדם האופה לצורך ביתו, ו-1/48 מהעיסה לנחתום, בעל מאפיה. למעשה, בימנו שכל מצוות חלה אינה אלא מדרבנן, מסתפקים בהפרשת כמות כלשהי, ומכיוון שהחלה אסורה באכילה לכהנים מפני הטומאה, לא נותנים אותה לכהנים אלא שורפים אותה.

קרבן שגגת עבודה זרה של ציבור ויחיד (פסוקים כב-כט)

לאחר הלימוד על מצוות התלויות בארץ כהכנה לקראת הכניסה לארץ ישראל, באה הכנה נוספת על דרך השלילה. אם למרות כל המעלות הטובות שבישיבת הארץ נכשל ונסטה מן הדרך, חלילה, בידינו לכפר ולשוב אל ה' גם אם הכישלון הקיף את הציבור כולו ודבק גם בחכמי התורה המורים הוראה בישראל.

בספר ויקרא (ד, יג-יד) למדנו, שסנהדרין ששגגו והורו להתיר אחד מאיסורי התורה שזדונו בכרת ושגגתו בחטאת קבועה (למעט קרבן עולה ויורד), ורוב העם עברו על האיסור על סמך הוראתם, עליהם להביא פר חטאת כאשר מתוודעים לטעותם, לכפר על שגגתם. וכך נאמר שם: "וְאִם כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל [אלו סנהדרין - רש"י] יִשְׁגוּ וְנַעֲלָם דְבַר מַעֲיָנִי הַקֹּהֵל וַעֲשׂוּ [הציבור על פיהם - רש"י]... וְאֲשָׁמוּ... וְנֹדְעָה הַחֲטָאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקֹּהֵל פֶּרֶךְ בֶּן בָּקָר לְחֲטָאת". קרבן זה נקרא 'פר העלם דבר של ציבור'.

בפרשתנו אנו למדים, שכאשר שגגו הסנהדרין והתירו לעבוד עבודה זרה, ורוב העם טעה ועשה מעשה על סמך הוראתם, עליהם להקריב "בין בקר אחד לעלה", ו"ושעיר עזים אחד לחטת". פרשיה זו משלימה את דיני העלם - דבר של ציבור שפורשו בספר ויקרא.

נאמר בפסוק כב: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה"

הפסוק מתאר שגגה חמורה ביותר, שכתוצאה ממנה טועה רוב העם ועובר על כל מצוות ה'. אין הכוונה שעבר רוב העם על כל מצוות התורה, דבר שקשה להניח שיקרה מבחינה מציאותית, אלא כפי שמסבירים חז"ל (הוריות ח ע"א):

"הני קראי [אלו הפסוקים] בעובד עבודת כוכבים כתיבי, מאי משמע? אמר קרא: 'וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה', איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצוות, הוי אומר - זו עבודת כוכבים".

מדוע שקולה עבודת כוכבים כנגד כל המצוות עד שנאמר על העוברים עליה - "ולא תעשו את כל המצות האלה"?

מבאר הרמב"ן:

"כי המודה באלוה זולתו [של הקב"ה] כבר הוא ביטל אצלו כל מה שצוה ה' הנכבד בין במצוות עשה בין במצוות לא תעשה, שאם יש אלוה זולתו, יראתו ומצוותיו וכל החיוב בהן אינו כלום".

אם כן מדובר בשגגת עבודה זרה שנעשתה על ידי הוראת חכמי ישראל ורוב ישראל נהגו על פיהם, כגון (רמב"ם הלכות שגות יד, ב):

"אם טעו ואמרו: המשתחויה לעבודה זרה בפישוט ידיים ורגליים, הוא החייב, שנאמר בו: 'לא תשתחויה לאל אחר' (שמות לד, יד). אבל הכורע על הארץ ולא פשט ידיו ורגליו, הרי הוא מותר".

נאמר בפסוק כג: "את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה מן היום אשר צוה ה' והלאה לדרתיכם"

פסוק זה ממשיך ומדגיש את חומרת הכישלון בעבודה זרה. המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה ובכל נבואות הנביאים, שנאמר: "מן היום אשר צוה ה' והלאה לדרתיכם" (ראה רש"י).

נאמר בפסוק כד: "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה"

"עניי העדה" - אלו הסנהדרין, בית דין הגדול שבירושלים, כפי שכותב רבנו בחיי (ויקרא ד, יג):

"כי הסנהדרין והנביאים והחכמים הם עיני העדה, וכעניין שכתוב: 'ויעצם את עיניכם את הנביאים' (ישעיה כט, י), באר כי עיניהם הם הנביאים".

והרש"ר הירש (כאן ובויקרא ד, יג) הוסיף:

"עיני העדה הם העיניים הרוחניות של האומה... הם חכמי ישראל, וחכמת האומה היא בלבם. הם דולים דעת מן התורה ולומדים ממנה מה יעשה העם...".

כתב הרמב"ם (הלכות סנהדרין ב, א): "אין מעמידין בסנהדרין... אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגים בחכמת התורה, בעלי דעה מרובה... וצריך להשתדל ולברוק ולחפש שיהיו כולן בעלי שיבה, בעלי קומה, בעלי מראה, נבונים לחש... חכמה וענוה ויראה ושנאת ממון ואהבת האמת ואהבת הבריות להן... וכובשין את יצרן... לב אמיץ להציל עשוק... יראי אלקים כמשמעו... שבעים הזקנים משה רבנו סמכם ושרתה עליהם השכינה..."

מתוך הכרת גודל מעלתם של חכמי הסנהדרין, יכולים אנו להבין את גודל הצער וגודל התעוררות התשובה של הסנהדרין והעם כאשר נודע שגדולי העם ומנהיגיו שגגו בהוראתם והחטיאו את העם.

אם שגו הסנהדרין והתירו לציבור לחטוא בחטא עבודה זרה. כשעומדים על גודל טעותם, עליהם להביא לכפרתם פר לעולה ושעיר לחטאת.

מבט לתלמיד

ניתן לתאר את תהליך הכפרה על שגגת הסנהדרין, ואת פעולתו הגלויה (מעבר לפעולתו הסגולית) על העם: הסנהדרין, גדולי העדה וחשוביה, אינם מתביישים להודות בטעותם בפני כל העדה, ואף מביאים קרבן לכפר על שגגתם. נתאר את הוידוי שאומרים הסנהדרין, בכוונה גדולה ובלב נשבר, על ששגגו וגרמו לקהל לחטוא בחטא כה חמור של עבודה זרה. החרטה העמוקה של דייני הסנהדרין מעוררת את העם כולו לחרטה ולתשובה.

נאמר בפסוק כה: "וְכַפֵּר הַכֹּהֵן עַל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי שָׁגְגָה הוּא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת קֶרְבָּנָם אֲשֶׁר לַיהוָה וְחִטָּאתָם לִפְנֵי ה' עַל שָׁגְגָתָם"

התורה מאריכה בתיאור הליך הכפרה, מכיוון שמדובר בחטא חמור של עבודה זרה, כפי שכתב הרמב"ן:

"והזכיר כן לגודל החטא שהוא בכל מצוות ה', לאמר כי אף על פי שהחטא גדול במאוד מאוד, כיון שהוא שגגה והם הביאו עליה קרבנם עולה וְחִטָּאת, ראוי לכפר עליהם".

נאמר בפסוק נו: "וְנִסְלַח לְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְר הַגֵּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל הָעָם בְּשָׁגְגָה"

פסוק זה מוזכר בסיום אמירת 'כל נדרי' הפותחת את תפילות יום הכיפורים. בפסוק זה מתגלה מידת רחמיו של ה' הסולח לעמו בכל הדורות.

הקב"ה שוכן בקרבנו ולא עוזב אותנו, "וְשִׁכְנֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעְזֹב אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (מלכים א' ו, יג). ה' חפץ בטובתנו, וגם אם ישנם כישלונות ושגגות, כאשר אנו מתקנים את המעוות ושבבים בתשובה ומביאים את הקרבנות הנדרשים לכפרתנו, ה' סולח לנו על חטאינו ושגגותינו. מכאן אנו למדים על גודל האהבה בין הקב"ה לישראל עמו, ובכללם הגרים המצטרפים לעם ישראל ונעשים חלק מכלל ישראל. גם הם מתכפרים בכפרתנו.

קרבן שגגת עבודה זרה של יחיד

אפשר היה לחשוב שהבטחה מפני כישלון נוגעת רק לציבור, אך היחיד שנכשל אבדה תקוותו ח"ו. בפסוקים הבאים מלמדת התורה שיש מרפא גם לנפשו של היחיד.

נאמר בפסוק כז: **"וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תַּחֲטָא בְשִׁגְגָה וְהִקְרִיבָה עֹז בֵּת שְׁנֵתָהּ לְחַטָּאת"**

בספר ויקרא (ויקרא ד, כז-לה) למדנו, שהעובר בשוגג על לאו שחייבים על זדונו כרת, חייב להקריב שעירת עזים או כבשה לחטאת:

"וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תַּחֲטָא בְשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ... וְהִבִּיא קָרְבָּנוֹ שְׁעִירַת עֹזִים תְּמִימָה נִקְבָּה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא... וְאִם כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת נִקְבָּה תְּמִימָה יְבִיאָנָה"

ניתן היה לחשוב שפסוקנו עוסק בעבירת לא תעשה רגילה, אך פתיחת הפסוק ב-וי"ו החיבור מלמדת שהוא מהווה המשך לפרשיה הקודמת. הפרשיה הקודמת עסקה בשגגת עבודה זרה של רוב הציבור ופרשיה זו מלמדת מה דינו של יחיד שעבד עבודה זרה בשוגג. ובעוד יחיד שעבר עבירת לא תעשה מביא שעירת עזים או כבשה לחטאת, כפי שלמדנו בספר ויקרא, כאן אנו לומדים שיחיד שעבד עבודה זרה מביא עז בת שנתה.

נאמר בפסוק כח: **"וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגְגָת בַּחֲטָאָה בְשִׁגְגָה לִפְנֵי ה'**

"וְכִפֶּר הַכֹּהֵן" - גם בכפרת שגגת עבודה זרה של יחיד וגם בשגגת עבודה זרה של ציבור מייחסת התורה את תהליך הכפרה לכהן (ראה לעיל פסוק כה). המפגש בין הכהן, משרת ה', העוסק בעבודת המקדש ובעסק התורה ומקריב את הקרבן, לבין החוטא המביא את קרבנו ומתוודה עליו, פועל על נפש החוטא ומסייע לו להזדכך, להתנקות ולהתעורר לתשובה. וכך כותב האלשיך (ויקרא ו, כ):

"...וְרַבִּים הַשֵּׁיב מַעֲוִן, כְּאִשֶּׁר הִיא עוֹשֶׂה אַהֲרֹן... שְׁבַעַת הַסְּמִיכָה [על הקרבן] יִדְבֵר לוֹ הַכֹּהֵן דְּבָרֵי תְּשׁוּבָה... כִּי הָאִישׁ [הַכֹּהֵן] אֲשֶׁר יַחְזִיר אֶת הַחֹטָא בַּתְּשׁוּבָה, עַד הַזּוֹת [הַחֹטָא] מִדָּם דְּמַעוֹת בְּעִינָיו"

מלבד דברי התשובה שהיה הכהן מדבר עם החוטא, עצם המפגש היה מרומם את נפשו, כפי שמתאר מרן **הרב קוק** ב"אורות התחיה" (עמ' נח) את רשמי הקודש של מי שנפגש עם עבודת הכהנים:

"וְהִנֵּה לִפְנֵינוּ מוֹפְיעִים כְּהַנִּים אֲנָשֵׁי קוֹדֵשׁ, מִשְׁרְתֵי מִקְדָּשׁ ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל, לִיבָם מֵלֵא אַהֲבָה וְחֶסֶד, רוּחַ הַקּוֹדֵשׁ שֹׁפֵךְ עַל פְּנֵיהֶם, וְזוֹכְרִים אֲנִי אֶת כָּל רוֹמְמוֹת רִגְשֵׁי הַקּוֹדֵשׁ אֲשֶׁר מֵלֵאנוּ בַּעַת רֵאִינוּ פְּנֵיהֶם..."

מפגש מרומם זה פעל על ליבו של החוטא בשגגה לשוב בתשובה שלמה על חטאו ולהתעלות בעבודת ה' ביתר שאת וביתר עז.

"הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגְגָת בַּחֲטָאָה בְשִׁגְגָה" - מכפילות הלשון שבפסוק לומדים חז"ל (פסוקתא זוטרתא קיא ע"ב), שכשאדם מגיע לידי עבודה זרה, אין זה אלא בגלל שגג בעבר בחטאים אחרים, **"הַטָּאִין שְׁבִידוֹ גּוֹרְמִין לוֹ לְבִיאַת הַחַטָּאת"**. תקלה חמורה זו באה מפני שנפשו היא **"נֶפֶשׁ הַשֹּׁגְגָת"** וחטאי העבר הקלים הביאוהו לרדת מדרגתו ולהיכשל בעבודה זרה. וכדברי הנצי"ב שכתב: **"בֵּא הַכְּתוּב לְלַמְדֵנוּ שְׂאִין אָדָם עֲשׂוֹי לַחֲטָאָה בַּעֲבוּדָה זְרָה בְּשׁוּגַג עַד שִׁיקְדִים בְּשִׁגְגוֹת הַרְבֵּה"**.

מבט למורה

ניתן היה לומר שחטא שנעשה בשגגה כלל לא צריך כפרה, שהרי האדם לא התכוון לחטוא. התורה מלמדת שגם החוטא בשגגה זקוק לכפרה ולקרבן, וזאת משום שעצם מעשה העבירה, אף בלא כוונה רעה, מרחיק

את האדם מהקב"ה ומצריך כפרה. ועוד: חטא, אף שנעשה בשוגג, מצביע על מצבו הרוחני הירוד של האדם. השגגה, על פי רוב, היא תולדה של קלות דעת וחוסר תשומת לב בקיום מצוות ה'.

וכך כותב האלשיך (ויקרא ד, ב): "דרך אנשים, שהוא לדבר ולומר כי [כאשר] יחטאו [ב]שונג, מה עשיתי ובמה נחשב הוא, כי לא ליבי הלך במעשה הרע. ואם נעשה ולא מליבי, מהבל ימעט חטאתי זה! והוא, כי אין זה לו, כי אם ש'גם בלא דעת [גם חטא שנעשה בשוגג, בלא דעת] נפש לא טוב'. שאם יחטא איש שונג, אין זה כי אם שנפשו לא טובה היא, מאיזה עוון שעשה תחילה, ואותה עבירה גרמה לו זאת. והוא כי אשר אין בידו עוון אשר חטא אין שונג בא על ידו".

"והנפש אשר תעשה ביד רמה" (פסוקים ל-לא)

נאמר בפסוק ל: **"וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיַד רָמָה מִן הָאֲזִיחַ וּמִן הַגֵּר אֵת ה' הוּא מַגְדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמָּה"**

פרשתנו ממשיכה לעסוק באדם שחטא, אך עתה לא מדובר על חוטא בשגגה, אלא על חוטא במזיד - הדרגה החמורה ביותר, כפי שמבאר הרמב"ם במורה נבוכים (ג, מא):

"דע, כי העבירה על אוהרות התורה נחלקים לארבעה חלקים: האחד - האנוס, והשני - השונג, והשלישי - המזיד, והרביעי - עושה ביד רמה... עושה ביד רמה, הוא המזיד המתחצף ומתפריץ ועובר בפרהסייה. אינו עובר לעצם התאוותנות, אלא מפני שהוא מתנגד לתורה ומתקומם נגדה. לפיכך אמר עליו הכתוב: 'את ה' הוא מגדף'".

חומרת העושה ביד רמה גדולה מהעושה במזיד, שכן העושה במזיד נמשך אחר תאוותיו ולא מצליח לעמוד בפיתוי, אולם העושה ביד רמה אינו עובר על העבירה מפני תאוה שאינו מצליח לעמוד בפניה, אלא מפני שמזלזל במצוות התורה ובנותן התורה.

לפי פשוטו של מקרא פרשת העושה ביד רמה מדברת על עובד עבודה זרה שבו עסקו הפסוקים הקודמים, אולם הרמב"ם (במורה נבוכים שם) מסביר שהדבר נכון ביחס לכל מי שעובר על מצוה ממצוות ה' בכדי לבזות את שמו ח"ו, וכך כתב:

"בן הוא הדין אצלי בכל עבירה שיראה ממנה סתירת התורה או המחלוקת כנגדה, ואפילו אכל אדם מישראל בשר בחלב או לבש שעטני, או הקיף פאת הראש, לבזיון התורה מפני דעת שיתבאר ממנו שאינו מאמין שזאת התורה אמת, הוא אצלי הנאמר עליו 'את ה' הוא מגדף' ויהרג מיתת כפירה לא מיתת עונש".

המקושש עצים בשבת (פסוקים לב-לו)

בעיצומו של יום השבת, בזמן שהיו ישראל במדבר, נמצא איש מקושש עצים ועובר על איסור מלאכה בשבת.

לפי פשוטו של מקרא, פרשת המקושש נכתבה כאן מפני שהתרחשה לאחר חטא המרגלים, כפי שכתב הרמב"ן: "ולפרשה הזאת סמך אחריה המקושש, כי היה בזמן הזה אחר מעשי המרגלים, על דרך הפשט".

האבן עזרא מסביר שפרשת מקושש נסמכה ל'איש העושה ביד רמה', ללמדנו שעל אף האזהרה המקושש העז פנים וקושש ביד רמה, וזו לשונו: "שעשה המקושש ביד רמה, והזהירוהו ולא הועיל".

מבט למורה

למדנו בלימוד עם הילדים, היא להפגיש אותם עם הטוב ולעסוק בצד הבריא שדרכו אמורים הדברים להופיע. בלימוד פרשת המקושש נעסוק בהבנת החטא ונעמוד על חומרתו, אך עיקר הדגש יהיה בלימוד על מעלת השבת וחשיבותה לעם ישראל.

למדנו בספר שמות (לא, יג): "אֵךְ אֵת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם".

חז"ל דורשים (שבת יע"ב):

"אמר הקב"ה למשה: מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם".

הקב"ה נתן לעם ישראל מתנה טובה, יום קדוש ומיוחד בכל שבוע שבו מתקדשים ישראל ומגיעים לדרגות רוחניות שאף אומה וגוי לא יכולים להגיע אליהן.

נזכיר לילדים את המילים שאנו שרים בזמירות שבת - "מעין עולם הבא יום שבת מנוחה". השומר שבת כתיקנה וממלא אחר מצוות ה', יכול להגיע לדרגות רוחניות גבוהות מאוד שלא ניתן להגיע אליהן בחיי היום יום.

מצוות השבת מזכירה שני עקרונות יסודיים באמונת ישראל:

א. בריאת העולם - "וַיֹּם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַה'... כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ אֵת הַיָּם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שמות כ, י-יא).

ב. יציאת מצרים - "וַיִּזְכְּרֶנּוּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיַּד מִצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֵת יוֹם הַשַּׁבָּת" (דברים ה, טו).

כפי שכתב הרמב"ן (דברים ה, טו):

"והנה בשבת בכללה שני טעמים: להאמין בהידוש העולם כי יש אלוה בורא, ולזכור עוד החסד הגדול שעשה עמנו שאנחנו עבדיו אשר קנה אותנו לו לעבדים".

מכאן נובעת חשיבותה הגדולה של מצוות השבת. השבת היא סימן לברית שביננו ובין הקב"ה, "אות הוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם" (שמות לא, יג). אנו זוכים לקרבה מיוחדת לפני ה', ועל ידי שמירת השבת אנו מפארים ומפרסמים את שמו יתברך בעולם, תוך חיזוק שניים מיסודות האמונה:

א. הקב"ה ברא את עולמו בשישה ימים ונתן לעמו את יום השבת להתענג בו ולהרגיש בו קרבה מיוחדת אל ה'.

ב. ה' בחר בנו מכל העמים והוציאנו ממצרים להיות לו לעם סגולה.

מכאן נובעת החומרה הגדולה של חטא המקושש, שעבר על מצוות השבת, השקולה כנגד כל מצוות התורה.

נאמר בפסוק לב: "וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקֵּשׁ עֲצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת"

"מקִישׁ" - מלקט.

חטאו של המקושש היה שעבר על אחת מלי"ט מלאכות שבת - מלאכת מעמר. לאחר קצירת תבואת השדה אוספים את התבואה ומרכזים אותה בערמות. פעולה זו נקראת 'מעמר' ואסורה בשבת. המקושש עבר על מלאכה זו, שכן ליקט עצים שהיו מפוזרים ואספם למקום אחד.

מבט למורה

בחז"ל (שבת צו ע"ב) נאמרו מספר דעות לגבי חטאו של המקושש - דעת רב יהודה בשם שמואל היא, שחטאו היה שהעביר ד' אמות ברשות הרבים בשבת, ועבר על מלאכת 'הוצאה מרשות לרשות'. יש אומרים שתלש עצים בשבת, ועבר על מלאכת 'קוצר', ואילו דעת רב אחא בר יעקב היא, שקיבץ את העצים וערמם לערימה, ועבר על מלאכת 'מעמר'. לא נביא בפני התלמידים מחלוקת זו, מפני שאינה נצרכת להבנת הפסוקים והשלכותיה הן להלכות שבת בלבד. נביא את הסברו של רב אחא בר יעקב, מפני שהוא מבואר יותר בלשון 'מקושש' שבפסוק.

נאמר בפסוק לד: "וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמֶר כִּי לֹא פָרַשׁ מִהּ יַעֲשֶׂה לוֹ..."

המקושש נשלח ל"מִשְׁמֶר" - לבית הכלא (ראה רש"י במדבר יא, כח), מפני שלא ידעו מה דינו. ואף שלמדנו בחומש שמות (לא, טו) שהעושה מלאכה בשבת חייב מיתה - "כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוֹמָת", אבל לא נתפרש באיזו מיתה יומת.

נאמר בפסוק לה: "...מֹת יוֹמָת הָאִישׁ רְגוּם אֹתוֹ בְּאַבְנִים כָּל הָעֵדָה מִחוּץ לַמִּחָנֶה"

המקושש נידון בסקילה כדין מחלל שבת, כפי שכתוב במשנה (סנהדרין פ"ז, מ"ד): "אלו הן הנסקלין... והמהלל את השבת".

דייני בית הדין אינם גוזרים מיתה על האדם, אלא אם כן יודעים בוודאות שכחטא ידע שעושה מעשה אסור ובכל זאת עבר ועשאו. לכן צריך להתרות בפניו בטרם יעבור על האיסור. אם התרו בו ואף על פי כן לא נמנע מן החטא ועשאו במזיד, ויש שני עדים שראוהו בשעת מעשה - נסקל בבית דין.

כך היה גם אצל המקושש. המקושש התחייב מיתה רק לאחר שהתרו בו ועבר על חטאו בפני עדים, כדברי רש"י (פסוק לג): "שהיתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו".

פרשת ציצית (פסוקים לז-מא)

מצוות ציצית החותמת את פרשתנו מרוממת את ישראל וקושרת אותם עם התורה ומצוותיה. כנגד הנפילה בעוון המרגלים, אנו מצווים על סדר הופעה מחודש בתלבשות מיוחדת הקושרת אותנו בקשר אמיץ עם ריבונו של עולם. ביציאת מצרים קיבלנו את ה"תכשיט" הראשון שלנו - התפילין, וכעת לקראת השלמת תהליך היציאה ממצרים, אנו מקבלים "תכשיט" נוסף - הציצית, וכדברי הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 163):

"מגיעים לדבר האחרון של פרשתנו, מצוה חדשה שלא שמענו עליה מקודם. מתוך הזעזוע הגדול של מעשה המרגלים, זוכים לחידוש מצוה, 'כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזב'. מתוך הכלל היסודי של 'כי יעקב בחר לו י-ה' העשוי פרטים פרטים, נפגשים בבגדו של

האדם, העשוי חוטים חומים בסדר של שתי וערב, היוצרים כולם יחד את הבנין השלם – את הארגן השלם. ביציאת מצרים קיבלנו את ה'תכשיט' הראשון שלנו, את הפאר שעל ראשנו ועל ידינו. עכשיו, מתחילה יציאת מצרים חדשה. אחרי הדבר הנורא והאיום שקרה לנו, אחרי התמוטטות ההכרה, ההבנה והאמונה בשייכות העם לארץ אחרי הטא המרגלים, אנו זוכים לחדש את ההליכה ממצרים לירושלים, שבמקום אחד עשר יום היא נמשכת ארבעים שנה. לכן כשם שביציאת מצרים קיבלנו תכשיט קדוש, את הפאר שעוטר את ישראל בתפארה, את התפילין שבראשנו ובורענו, כך עכשיו בהתחדשות עלייתנו לארץ חיינו, מתחדשת תפארתנו בסדר התלבושת המיוחדת שלנו".

הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 148) כינה את הציצית - ה'מדים' של עם ישראל, הלבוש המיוחד של עם סגולה, ילגיונו של מלך', וכך סיפר:

"לפני כמה שנים היה כאן אדם חשוב מאוד, גר מלונדון שהיה כומר אנגליקני, איש מחשבה רציני. קראו לו ד"ר כרמל, על שם בית ספר יהודי גדול בלונדון. הוא למד כגוי על ישראל ונתקשר לרעיון 'עם סגולה'. החליט להתגייר. פעם פרסם מאמר ב'הצופה' ושמו: 'העם אשר בחרתי בו'. הוא הוזמן להרצות בפני סטודנטים ב'בית הלל' בירושלים. הוא הרצה בהתלהבות על אמונה וקדושה. שאל אותו אחד המאזינים: האם באמת כל פרטי המצוות חשובים? לדוגמא: ציצית, האם החוטים האלה כל כך חשובים לך? התלהב הגר וענה: האם אין לך יכולת להבין שעם סגולה צריך לבוש מיוחד? עם סגולה צריך יוניפורם, מדים, תלבושת מיוחדת. הציצית זה המדים!".

פרשת ציצית מוכרת לילדים היטב. מידי יום הם לובשים את הציצית ומברכים עליה ומידי יום הם מזכירים את פסוקי פרשת ציצית בתפילה. לכן חשוב להרחיב יותר בלימוד פרשה זו עם הילדים ולהפגישם עם שורשי המצוה.

המשנה (מכות פ"ג, מט"ז) אומרת: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות".

מתוך אהבת ה' לישראל, נתן ה' מצוות רבות שעל ידן נוכל להתקרב אליו, כדברי החזקוני (פסוק לח):

"לא הניח הקדוש ברוך הוא דבר בעולם שלא נתנו בו מצוה לישראל – יצא לחרוש 'לא תחרוש בשור וחמור', לזרוע 'לא תזרע כלאים'. לקצור 'כי תקצור קצירך'. ללוש 'ראשית עריסותכם'. שחט 'ונתן לכהן הזרוע והלחיים' והקב"ה. קן צפור 'שלח תשלח'. בחיה ועוף 'ושפך את דמו וכסהו בעפר'... בנה בית 'ועשית מעקה', וכתבתם על מזוזות, נתכסה בטלית 'ועשו להם ציצית'".

אולם מצוות ציצית נתייחדה מכל המצוות: ראשית, על ידה מוקף האדם במצוות בכל עת, כפי שכתוב **במדרש לקח טוב** (פסיקתא זוטריתא קיד, א):

"ומחזיר שתי [כנפות] הציצית לאחוריו והשתים [שתי הכנפות הנוספות] לפניו, כדי שיהא מוקף במצוות – שתי ציציות לפניו ושתיים לאחוריו".

מלבד זאת, הציצית מזכירה לאדם את קרבתו להקב"ה ואת הזכות הגדולה שבקיום מצוותיו, כדברי בעל **ספר החינוך** (מצוה שפו):

"שהיא [מצוות ציצית], למען נזכור כל מצוות ה' תמיד, ואין דבר בעולם יותר טוב לזיכרון כמו נושא חותם [של] אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בו תמיד, ועיניו וליבו עליו [על החותם] כל היום".

נאמר בפסוקים לח-לט: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדַרְתָּם וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכְּנָף פֶּתִיל תְּכֵלֶת... וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ"

מדוע נקראת ה'ציצית' בשם זה?

רש"י מביא שני פירושים: האחד: "ציצית – על שם הפתילים התלויים בה [בכנפות הבגד], כמו 'וייקחני בציצית ראשי' (יחזקאל ח, ג) – בקבוצת השערות של ראשי".

והשני: "ציצית – על שם 'וראיתם אתו', כמו 'מציץ מן החרכים' (שיר השירים ב, ט). המתעטף בציצית מסתכל ומציץ בה.

הרשב"ם מסביר ששתי המשמעויות נכונות - בפסוק ל"ח העוסק בהכנת הציצית, "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית", משמעות המילה 'ציצית' היא, הפתילים המוטלים בכנף הבגד, ואילו בפסוק השני המדבר על הראיה וזכירת מצוות ה', משמעות המילה 'ציצית' היא, הסתכלות והצצה - "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית [והיה לכם הבגד לדבר שמציצים עליו] וּרְאִיתֶם אֹתוֹ".

ועל התכלת שבציצית אמרו חז"ל (מנחות מג ע"ב):

"שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד".

גוון התכלת מזכיר לנו את מרחבי השמים וגדלותם, ומתוך כך את ההשגחה האלקית המקיימת את העולם ומובילה אותו אל תיקונו העתידי.

נאמר בהמשך הפסוק: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם"

בימי קדם, ככל הנראה, רבים מן הבגדים היו בעלי ארבע כנפות, אך בימינו, הבגדים הרגילים שאנו לובשים, כגון חולצה ומכנסיים, חליפה ומעיל, אינם בגדים שחייבים במצוות ציצית, הואיל ואין להם ארבע כנפות. כדי לזכות במצוות הציצית וללבוש את המדים הלאומיים של ישראל אנו קונים בגד מיוחד, שתכונתו העיקרית היא שהוא מרובע בעל ארבע כנפות, ומטילים בו ציציות.

מצוות ציצית מוכרת לנו מחיי היום יום. אנו לובשים בגד בעל ארבע כנפות-פינות, ובכל פינה אנו מטילים ארבעה חוטים וכופלים אותם לשניים.

את מנין החוטים למדו חז"ל מפרשת ציצית שבפרשת כי תצא (דברים כב, יב) - "גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת כְּסוּתֶךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהּ". 'גדיל', פירושו שני חוטים שזורים יחד, ו'גדילים' הם שני זוגות חוטים.

"עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם" - חז"ל (בספרי) לומדים מפסוק זה שצריך להטיל את הפתילים בסמוך לכנף - לא בעומק של הבגד, ולא קרוב מידי לקצה הבגד, אלא יעל הכנף.

"לְדַרְתָּם" - מדוע הוצרכה התורה להזגיש במצוות ציצית שהיא לדורות, יותר משאר מצוות התורה?

מסביר הרש"ר הירש:

"הוצרך לומר 'לדורותם', לצד שלא באה מצוה זו אלא לזיכרון המצוות כשיראו אותן, תבוא הסברא לומר כשיבוא דור קדוש וטהור שאין צריכין לזיכרון זה אין צורך בציצית, תלמוד לומר: 'לדורותם'".

"וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכְּנָף פֶּתִיל תְּכֵלֶת" - מסביר החזקוני: "פירוש, עם ציצית הכנף שהיא לבן יתנו פתיל תכלת". מלבד הלבן ציוונו ה' להטיל בציצית גם פתיל תכלת. את צבע התכלת מפיקים מחילזון

מיוחד. בימינו אין ידוע בוודאות מה זהותו של החילוץ שממנו היו מפיקים את צבע התכלת, לכן רוב האנשים אינם מטילים בציציותיהם פתיל תכלת.

אף על פי כן אנו לובשים ציצית עם לבן, וזאת על פי דברי חז"ל (מנחות לח ע"ב): "התכלת אינו מעכב את הלבן". גם אם אין לאדם פתיל תכלת, אין זה מעכב את קיום מצוות ציצית בחוטי לבן.

נאמר בהמשך הפסוק: "וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם"

חז"ל (מנחות מג ע"א) דורשים: "וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ – פֵּרַט לְכִסּוֹת לַיְלָה". מצוות ציצית חלה רק בזמן שניתן לראות את פתילי הציצית, לכן החיוב בציצית הוא ביום בלבד.

מבט למורה

הסברנו את דרשת חז"ל לפי דעתו של הרמב"ם, שפסק (הלכות ציצית ג, ז): "חובת הציצית ביום ולא בלילה, שנאמר: 'וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ' – בְּשַׁעַת רֵאִיהָ".

אמנם הרא"ש (בהלכות ציצית שלו) מדייק מדרשת חז"ל שהחילוק הוא בין בגד של יום החייב בציצית (אף אם לובשה בלילה), לבגד של לילה (כסות לילה) שאינו חייב בציצית אף אם לובשו ביום. בחרנו להביא לילדים את הסברו של הרמב"ם לדרשה זו, מפני שמקור הדרשה הוא מ"וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ" ומשמע שהמצוה מתקיימת דווקא ביום, בזמן שניתן לראות (ראה "תורה תמימה").

ההסתכלות בציצית מחברת אותנו לכל מצוות ה'. במשך כל שעות היום נושא האדם על גופו בגד מיוחד שנצטוונו עליו מפי עליון, ובכל הבטה לצדדים מבטו נתקל בפתילים וזוכר בזכות המיוחדת שנפלה בחלקו, להיות קרוב להקב"ה, בן לעם הנבחר (כפי שהבאנו בפתיחת הפרשה בשם ספר החינוך).

רש"י מציין (על פי חז"ל), שמצוות התורה נרמזו בציצית: "שמנין גימטריא של 'ציצית' – שש מאות, ושמונה חוטים, וחמישה קשרים, הרי תרי"ג (613)", כמנין תרי"ג מצוות.

להלכה נלמדות מפסוק זה מספר הלכות מעשיות המובאות בשולחן ערוך וברמ"א (אורח חיים כד, ד):

"יש נוהגים להסתכל בציצית כשמגיעים ל'וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ' וליתן אותם על העיניים, ומנהג יפה הוא וחיבובי מצוה".

ומוסיף הרמ"א:

"גם נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בה, והכל הוא חיבוב מצוה".

נאמר בהמשך הפסוק: "וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם"

"ולא תתורו – עניין הקירה וחיפוש" (ראב"ע). לא תחפשו תאוות וסיפוקים, אליהם מגיעים על ידי ראייה בעיניים וחימוד על ידי הלב, כפי שכותב רש"י: "העין רואה, והלב חומר, והגוף עושה את העבירות".

ההסתכלות בציצית מזכירה לנו שאנחנו מיוחדים לפני ה', אנחנו בני העם הנבחר! מתוך כך נבין שעלינו לרומם את מחשבותינו לעבודת ה' ולהתקרבות אליו, ולא להימשך לדברים נמוכים ופחותים המביאים לידי עבירה.

נאמר בפסוק מ: "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדשים לאלהיכם"

בפסוק הקודם אמרה התורה, שעל ידי ראיית הציצית נזכור את כל מצוות ה'. מדוע התורה חוזרת ואומרת "למען תזכרו... את כל מצותי"?

הרש"ר הירש מבאר שתכלית הזכירה על ידי הציצית, היא להביאנו לזכירה עמוקה יותר של מצוות ה', שנחיה אותם בליבנו פנימה כדבר טבעי ופשוט, וזה פשר הכפילות. ובלשונו:

"אולם תכלית אותה זכירה [על ידי הציצית] היא 'למען תזכרו' וגו' – מליבנו פנימה נזכור את מצוות ה' ונעשה אותן... הוא [הקב"ה] ימלא את ליבנו בכל עת, עד שנפעל בתודעה חיה של חובתנו; ובכל נפשנו, בכל הווייתנו ורצוננו נהיה קנויים לאלהינו".

נאמר בפסוק מא: "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם"

פסוק זה מזכיר לנו את הדיבור הראשון בעשרת הדברות (שמות כ, ב) - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" - מצוות עשה להאמין כי הקב"ה הוא מלכנו, כי הוא הוציאנו ממצרים באותות ובמופתים גדולים, מתוך אהבתו אלינו, ובחר בנו להיות לו לעם לדורות עולם.

בפסוק זה החותם את פרשת ציצית ועוסק במצוה המזכירה ליהודי בתמידיות את היותו בן לעם הנבחר, מחזירה אותנו התורה לכור מחצבתנו, ליציאת מצרים שבה נהיינו לעם.

הקב"ה הוציאנו ממצרים כדי שנרומם את המציאות ונחבר אותה ליצורה, וזאת על ידי קיום מצוות ה', כדברי רש"י: "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים – על מנת כן פדיתי אתכם, שתקבלו עליכם נזירותי".

המילים 'אני ה' אלהיכם' מופיעות פעמיים בפסוק, בתחילתו ובסופו. רש"י מבאר מה טעם הדבר, וזו לשונו:

"עוד למה נאמר [אני ה' אלהיכם]? כדי שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום [שנקיים מצוותיו]? לא שנעשה ונטול שכר? אנו לא עושים ולא נוטלים שכר; על כרחכם אני מלככם. וכן הוא אומר: 'אם לא ביד חזקה וגו' אמלוך עליכם' (יהזקאל כ, לג)".

לאחר שציוונו ה' לשמור מצוותיו ולא להימשך אחרי התאוות ולסור ממצוות ה', עלול אדם לומר: ה' ציוונו במצוות לטובתנו, אך אני אינני רוצה בזכויות אלו, אני מעדיף לעשות מה שאני חפץ.

לכן שבה התורה ואומרת 'אני ה' אלהיכם' - "על כרחכם אני מלככם". המצוות אינן המלצה למי שמעוניין בזכויות נוספות, אלא תפקידו של עם ישראל ושל כל אחד ואחד מישראל, הוא לרומם את העולם ולהרבות קדושה, וזאת ניתן לעשות רק על ידי קיום מצוות ה'. המצוות הן חלק מהיעוד שלנו, הן חלק מהסיבה שלשמה נבראנו ובאנו לעולם.

רעיונות מרכזיים בפרק טו

הקדמה

- **אהבת ה' לישראל** - אהבת ה' לא סרה לעולם, גם כאשר ישראל חוטאים בחטאים חמורים ביותר, המחייבים עונשים חמורים.

מנחות ונסכים

- **אהבת הגר** - גוי שמוכן לוותר על כל חייו כדי להידבק בה' ובעמו ומתגייר – נעשה חלק בלתי נפרד מעם ישראל.

מצוות הפרשת חלה

- **הודאה לה'** - מצוות חלה מחנכת אותנו להודות לה' על הלחם, שהוא המאכל העיקרי שלנו, ומזכירה לנו שהקב"ה הוא אדון הכל וכל מה שיש לנו בא ממנו יתברך.
- **חשיבותה של עבודת הכהנים** - כדי שיוכלו הכהנים להתמקד בעבודת הכהונה, ציוותה אותנו התורה להביא להם בצק מוכן.

שגגת עבודה זרה של ציבור ויחיד

- **חומרתה של עבודה זרה** - העובד עבודה זרה כעובר על כל המצוות, מפני שהמחשבה שישנה עוד אלהות מבלעדי ה' ח"ו מערערת על כל החובה לקיים את מצוות ה' ולשמוע בקולו.
- **אהבת ה' לכל אדם מישראל** - אהבת ה' לא סרה גם כשאדם מישראל נופל בחטא. במידה וישוב בתשובה שלמה ישוב למדרגתו הקודמת.
- **חומרתם של חטאים בשוגג** - חטא בשוגג מעיד על מצב רוחני ירוד, ולכן גם עליו צריך לשוב בתשובה שלמה.
- **השפעת הכהונה** - עצם המפגש עם הכהן מסייע לחוטא להתרומם ולשוב אל ה'.

המקושש עצים בשבת

- **חשיבותה של השבת** - השבת מאפשרת לנו להתרומם מהחיים החומריים של ששת ימי המעשה, ולהתעלות לדרגות רוחניות גבוהות.
- **השבת היא 'אות' בין עם ישראל לה'** - שמירת השבת מזכירה לנו שנים מיסודות האמונה: א. חידוש העולם ובריאתו על ידי ה'. ב. החסד הגדול שעשה עמנו ה' בהוציאו אותנו ממצרים ולקיחתו אותנו להיות לו לעם.

פרשת ציצית

- **מעלתן של המצוות** - ה' נתן אותן לישראל מאהבתו אותם. על ידי המצוות יכול האדם מישראל להתקרב להקב"ה ולרומם את העולם לדרגות רוחניות גבוהות יותר.
- **מעלת הציצית** - ראייתה מזכירה לאדם בצורה תמידית שהוא שייך לעם הנבחר הממלא אחר רצון ה' ומקיים את מצוותיו.

סיכום פרשת שלח

ספר במדבר עוסק במסע בני ישראל אל הארץ הקדושה לאחר קבלת התורה. בני ישראל משתוקקים להיכנס לארץ ישראל, אך זבת חלב ודבש. אך ישראל לבדה מתאימה לישראל ובה יכולה האומה להוציא את כוחותיה מן הכוח אל הפועל.

בראשיתו של הספר מתוארות הכנותיהם של ישראל לכניסה לארץ, מפקד בני ישראל והתארגנות המחנות, ובפרשת שלח נשלחים מרגלים לתור את הארץ. בני ישראל עוברים בכניסה לארץ מהנהגה ניסית להנהגה ארצית-טבעית, ולכן הם מתכוננים למלחמה באופן מעשי על ידי שליחת מרגלים, מתוך כוונה שהמרגלים יאספו מידע אודות האויב וגם יעמדו על טובה של הארץ וירוממו את רוח העם.

המרגלים חששו מהמלחמה נגד עמי הארץ, וכן מירידה רוחנית אפשרית בעקבות המעבר להנהגה טבעית. לכן הוציאו את דיבת הארץ רעה והיטו את לב העם מלהיכנס לארץ.

כנגדם עמדו כלב ויהושע והתנגדו בעוז לתפיסתם ודיברו עם העם על טובה של הארץ והתאמתה לעם ישראל.

בעקבות החטא החמור נגזר על בני דור המדבר שלא יכנסו לארץ אלא יסתובבו ארבעים שנה במדבר. אף על פי כן לא פסקה אהבת ה' לישראל, ובכדי לעודד את רוחם ולהבטיח שבניהם יזכו להיכנס לארץ מצוים ה' במצוות המנחות והנסכים ובמצוות הפרשת חלה, הנוהגות אך ורק בארץ ישראל.

בסיום הפרשה למדנו על חומרת עבודה זרה אפילו כשנכשל בשוגג, ועל סדרי הכפרה של היחיד והציבור, על חומרת עונשו של מחלל שבת ועל מעלתה ומרכזיותה של השבת בחיינו, ועל מעלת מצוות ציצית השקולה כנגד כל מצוות התורה.